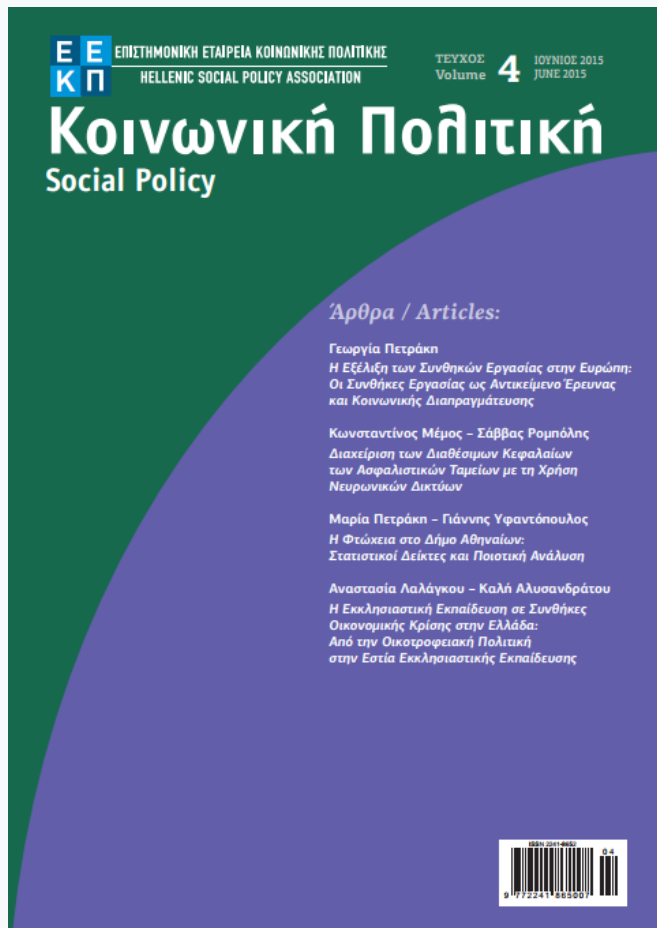

Social Policy

Vol 4 (2015)

Η Φτώχεια στο Δήμο Αθηναίων: Στατιστικοί Δείκτες και Ποιοτική Ανάλυση

Μαρία Πετράκη, Γιάννης Υφαντόπουλος

doi: [10.12681/sp.10596](https://doi.org/10.12681/sp.10596)

Copyright © 2016, Μαρία Πετράκη, Γιάννης Υφαντόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Πετράκη Μ., & Υφαντόπουλος Γ. (2017). Η Φτώχεια στο Δήμο Αθηναίων: Στατιστικοί Δείκτες και Ποιοτική Ανάλυση. *Social Policy*, 4, 28–57. <https://doi.org/10.12681/sp.10596>

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*

Η ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΑΘΗΝΑΙΩΝ: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ*

Μαρία Πετράκη

Υποψήφια Διδάκτωρ, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Γιάννης Υφαντόπουλος

Καθηγητής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Περίληψη: Το άρθρο αυτό εξετάζει τους κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες που επηρεάζουν τον κίνδυνο φτώχειας στο Δήμο Αθηναίων. Χρησιμοποιούνται στοιχεία από δειγματοληπτική έρευνα που διενεργήθηκε το β' εξάμηνο του 2012 σε τυχαίο δείγμα 800 νοικοκυριών.

Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι τα εξής: Ποιά είναι η έκταση και το βάθος της φτώχειας στο Δήμο Αθηναίων; Ποιές είναι οι ομάδες υψηλού κινδύνου; Ποιοί είναι αυτοί που πλήττονται περισσότερο από την κρίση; Υπάρχουν διαφορές στη φτώχεια μεταξύ Συνόλου Ελλάδος και Δήμου Αθηναίων;

Η ανάλυση των στοιχείων βασίζεται σε απλές και σύνθετες κατανομές καθώς και σε σχετικούς ποσοτικούς δείκτες και ποιοτικές αναλύσεις. Ιδιαίτερα, αναδεικνύεται ότι

---

* Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: Ηράκλειτος ΙΙ. Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

ο κίνδυνος φτώχειας στην Αθήνα κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα, τα οποία όμως είναι χαμηλότερα από ότι ισχύει για το σύνολο της χώρας (έτος 2013: 23,1%).

Καθώς οι κοινωνικές δαπάνες περιορίζονται λόγω της κρίσης, διαπιστώνεται ότι οι στοχευμένες πολιτικές σε τοπικό επίπεδο είναι απαραίτητες για την ανακούφιση των ομάδων κάτω από το όριο φτώχειας και όσων πλήττονται από την οικονομική ύφεση.

Λέξεις κλειδιά: οικονομική ύφεση, φτώχεια, ομάδες υψηλού κινδύνου, τοπική κοινωνία, κοινωνική πολιτική.

***

Abstract: This article examines the social and economic factors affecting the risk of poverty in the Municipality of Athens. We used data from the sample survey conducted at the second half of 2012 to a random sample of 800 households.

The research questions are as follows: What is the extent and depth of poverty in Athens municipality? Which are the risk groups? Who are the most affected by the crisis? Are there any differences between poverty rate in Athens municipality and the total population in Greece?

The data analysis is based on simple and complex distributions as well as relative quantitative indicators and qualitative analyses. In particular, it reveals that the risk of poverty in Athens is high, but lower than that of the whole country (2013: 23.1%).

As social expenditure are limited because of the crisis, the survey demonstrates that targeted policies at the local level are necessary to relief groups below the poverty line and those affected by the economic downturn.

Key words: economic recession, poverty, high risk groups, local community, social policy.

1. Εισαγωγή

Στόχος της παρούσας εργασίας, είναι (α) να προσεγγίσει μεθοδολογικά τη φτώχεια σε τοπικό επίπεδο, (β) να περιγράψει εν συντομία την κατάσταση που επικρατεί στο Δήμο Αθηναίων συγκριτικά με το σύνολο της χώρας¹ και (γ) να αναφερθεί στις ομάδες υψηλού κινδύνου. Τα ειδικότερα ερωτήματα της έρευνας είναι τα ακόλουθα: *Ποια είναι η έκταση και το βάθος της φτώχειας στο δήμο Αθηναίων; Ποιές είναι οι ομάδες υψηλού κινδύνου; Ποιοί είναι εκείνοι που πλήττονται περισσότερο από την κρίση; Υπάρχουν διαφορές μεταξύ των επιπέδων και της σύνθεσης της φτώχειας μεταξύ του Δήμου Αθηναίων και του συνόλου της χώρας ή της Περιφέρειας Αττικής;*

Οι απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα θα διερευνηθούν με την εκτίμηση σχετικών δεικτών φτώχειας και υλικής στέρησης, συγκριτική - περιγραφική και ποιοτική ανάλυση. Χρησιμοποιούνται τα δεδομένα από την *δειγματοληπτική έρευνα που διεξήχθη στο δήμο Αθηναίων κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2012 (800 ερωτηματολόγια καθώς και ατομικές συνεντεύξεις με στελέχη κλειδιά).*

Στο Σχήμα 1, παρουσιάζεται το μεθοδολογικό πλαίσιο στο οποίο έχει βασιστεί η έρευνα. Όπως διαπιστώνεται υπάρχει συνδυασμός ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας, η οποία κατά την άποψή μας είναι απαραίτητη για την προσέγγιση του σύνθετου φαινομένου της φτώχειας σε τοπικό επίπεδο.

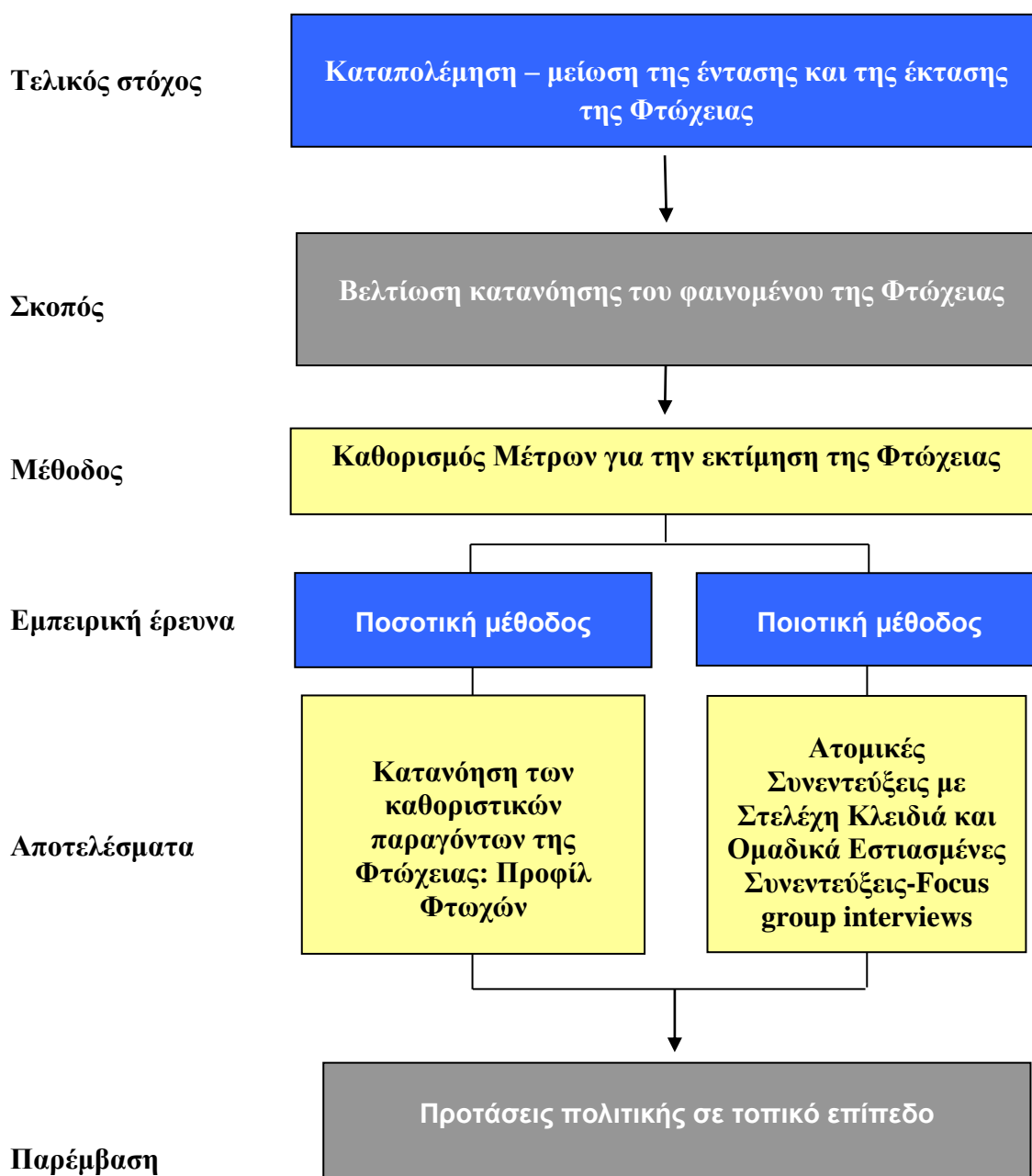
Στο πλαίσιο αυτό, αρχικά, γίνεται μια συνοπτική βιβλιογραφική ανασκόπηση αναφορικά με την έννοια της φτώχειας, εξετάζοντας παράλληλα έννοιες όπως π.χ. ακραία φτώχεια και πολλαπλή στέρηση. Στη συνέχεια, περιγράφονται οι βασικοί δείκτες με βάση τους οποίους καθίσταται εφικτός ο καθορισμός των ομάδων υψηλού κινδύνου. Τέλος, πριν τα τελικά συμπεράσματα, διατυπώνονται ορισμένοι προβληματισμοί σχετικά με την αναγκαιότητα λήψης βασικών μέτρων τόσο από την

---

¹ Για το σύνολο της χώρας, χρησιμοποιούνται στοιχεία από την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC: European Union- Statistics on Income and Living Conditions), η οποία αποτελεί τη βασική πηγή αναφοράς των συγκριτικών στατιστικών για την κατανομή του εισοδήματος, τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

πλευρά της Πολιτείας, όσο και από την πλευρά της τοπικής αυτοδιοίκησης και της τοπικής κοινωνίας, οι οποίοι σε γενικές γραμμές προκύπτουν από τις Ατομικές Συνεντεύξεις με στελέχη κλειδιά.

Σχήμα 1. Αναλυτικό Μεθοδολογικό Πλαίσιο για την Φτώχεια σε τοπικό επίπεδο

2. Μεθοδολογικοί προβληματισμοί

Η φτώχεια συνιστά μία άμεση επίθεση στα θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα. Απεικονίζει τις αποτυχίες στα συστήματα αναδιανομής πόρων και ευκαιριών κατά τρόπο δίκαιο. Οδηγεί σε βαθιές ανισότητες και φανερώνει την αντίθεση της συγκέντρωσης του υπερβολικού πλούτου στα χέρια μερικών, όταν άλλοι αναγκάζονται να έχουν μία περιθωριοποιημένη ζωή. Είναι ένα φαινόμενο με πολλές διαστάσεις.

Για να οριστεί και να μετρηθεί σωστά πρέπει να ληφθούν υπόψη μια σειρά μεθοδολογικών προβλημάτων, που ξεκινούν από τον ίδιο τον ορισμό, μέχρι και τον τρόπο μέτρησής της (Μπαλούρδος, 2013).

Σε γενικές γραμμές ωστόσο δεν φαίνεται να υπάρχει ένας γενικότερα αποδεκτός ορισμός για τη φτώχεια. Υπάρχει, εντούτοις, συναίνεση στο ότι η φτώχεια πρέπει να αναγνωρίζεται και να καθορίζεται στα ιδιαίτερα κοινωνικά, πολιτιστικά και ιστορικά πλαίσια και στο ότι οι πολιτικές που εφαρμόζονται και οι επιπτώσεις τους διαφέρουν σύμφωνα με τον τρόπο που η φτώχεια ορίζεται. Ολοένα και περισσότερο, φαίνεται να γίνεται κατανοητό και να υπάρχει συναίνεση στο ότι η φτώχεια είναι μια σύνθετη και πολυδιάστατη έννοια (Mitrakos, 2014, Balourdos, 2014, Μπαλούρδος, 2007).

Ο Μπαλούρδος (2013), αναφερόμενος στους Bertrand, Mullainathan και Shafir (2004, σ. 419), υπογραμμίζει ότι: *«Η κοινή θεωρία για τη φτώχεια χωρίζεται σε δύο στρατόπεδα: στο ένα βρίσκονται οι κοινωνικοί επιστήμονες που θεωρούν τη συμπεριφορά των οικονομικά ασθενέστερων ως ρυθμιζόμενη και προσαρμοσμένη στις καταστάσεις που δυνητικά μπορούν και αντιμετωπίζουν, στο άλλο στρατόπεδο βρίσκονται οι κοινωνικοί επιστήμονες που θεωρούν ότι η συμπεριφορά των φτωχών αναδύεται μέσα από μια «κουλτούρα της φτώχειας», με βαθιά αποκλίνουσες αξίες και κοινωνικές συμπεριφορές. Στο πρώτο στρατόπεδο υποτίθεται ότι οι φτωχοί έχουν ορθολογική συμπεριφορά, με συνεκτικές και αιτιολογημένες απόψεις και επιδιώκουν οι στόχοι και οι στρατηγικές απόκτησης εισοδήματος να είναι αποτελεσματικές χωρίς λάθη και χωρίς ανάγκη για βοήθεια. Το δεύτερο στρατόπεδο αποδίδει στους φτωχούς*

μια πληθώρα ψυχολογικών και συμπεριφορικών παραγόντων που οδηγούν τις απόψεις και τις επιλογές τους λανθασμένα, αφήνοντάς τους στην ανάγκη μιας πατερναλιστικού τύπου βοήθειας (υποκουλτούρα της φτώχειας)».

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Καταπολέμησης της Φτώχειας (EAPN) διαχωρίζει την απόλυτη και την σχετική φτώχεια: «Απόλυτη ή ακραία φτώχεια υφίσταται όταν υπάρχει έλλειψη επαρκών πόρων για την ικανοποίηση βασικών ανθρώπινων αναγκών», ενώ με βάση το σχετικό ορισμό «Φτωχοί είναι εκείνοι που το επίπεδο ζωής τους είναι κατά πολύ κατώτερο από το επίπεδο ζωής που απολαμβάνουν οι περισσότεροι στην κοινωνία στην οποία ζουν».

Η συμβατική άποψη της φτώχειας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στηρίζεται σε μία σχετική προσέγγιση, η οποία χαρακτηρίζει «άτομα, οικογένειες και πληθυσμιακές ομάδες, οι πόροι των οποίων (υλικοί, πολιτισμικοί και κοινωνικοί) είναι τόσο περιορισμένοι που τους αποκλείουν από τον ελάχιστο αποδεκτό τρόπο ζωής στο Κράτος-Μέλος στο οποίο ζουν. Ως εκ τούτου, το όριο της σχετικής φτώχειας ποικίλει ανάλογα με το βιοτικό επίπεδο της χώρας. Παρότι η σχετική φτώχεια είναι λιγότερο ακραία από την απόλυτη φτώχεια, δεν πρέπει να υποτιμάται. Η σχετική φτώχεια οδηγεί συχνά σε κοινωνικό αποκλεισμό.

Ο Townsend (1979: 31) χρησιμοποιεί έναν ορισμό σύμφωνα με τον οποίο: «*Τα άτομα, οι οικογένειες και οι πληθυσμιακές ομάδες μπορούν να θεωρηθούν ότι βιώνουν τη φτώχεια όταν δεν διαθέτουν τους πόρους που χρειάζονται για να προμηθευτούν τα είδη διατροφής τους, να συμμετάσχουν σε διάφορες δραστηριότητες και να έχουν τις συνήθειες ανέσεις και συνθήκες διαβίωσης ή τουλάχιστον αυτές που ενθαρρύνονται και υποστηρίζονται ευρέως από τις κοινωνίες στις οποίες ζουν. Τα εισοδήματά τους είναι τόσο χαμηλότερα από τον μέσο ατομικό ή οικογενειακό όρο που αποκλείονται πράγματι από τα συνήθη πρότυπα διαβίωσης, έθιμα ή δραστηριότητες».*

Διαπιστώνεται δηλαδή ότι η φτώχεια προσεγγίζεται ως ανεπάρκεια πόρων και ως αδυναμία συμμετοχής σε ένα ελάχιστο αποδεκτό τρόπο ζωής (Βλέπε αναλυτικότερα Πίνακα 1). Στην πρώτη προσέγγιση, που είναι και η πιο συνηθισμένη, η φτώχεια

ορίζεται ως έλλειψη του εισοδήματος, το οποίο είναι απαραίτητο στα άτομα για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους σε σχέση με «το πρότυπο» στην κοινωνία όπου ζουν. Σύμφωνα με την δεύτερη-άμεση προσέγγιση η φτώχεια εκτός από ελλειμματικό χρηματικό εισόδημα, αποτιμάται και από άλλα στοιχεία υλικής στέρησης, δηλαδή από ένα μεγαλύτερο σύνολο παραγόντων με την ακραία φτώχεια να χαρακτηρίζεται από την έλλειψη εισοδηματικών, υλικών και κοινωνικών πόρων και να συνεπικουρείται από την παρουσία αρνητικών ψυχολογικών παραγόντων.

Πίνακας 1. Θεωρίες φτώχειας

Θεωρία	Τι προκαλεί φτώχεια;	Πως δρα;
1. Ατομική	Ατομική τεμπελιά/ αδιαφορία, κακή επιλογή, ανεπάρκεια (έλλειψη επίκτητων ικανοτήτων), φυσική μειονεξία/ ανικανότητα.	Ο ανταγωνισμός ανταμείβει τους νικητές και τιμωρεί εκείνους που δεν εργάζονται σκληρά και κάνουν κακές επιλογές.
2. Πολιτισμική	Μέσω της υποκουλτούρας υιοθετούνται αξίες μη παραγωγικές και είναι ενάντια στους κανόνες της επιτυχίας και της προόδου.	Τα άτομα κοινωνικών ομάδων θέτουν λανθασμένες κοινωνικές αξίες και ενισχύουν λανθάνουσες συμπεριφορές.
3. Πολιτική - οικονομική διάρθρωση	Τα άτομα κοινωνικών ομάδων θέτουν λανθασμένες κοινωνικές αξίες και ενισχύουν λανθάνουσες συμπεριφορές.	Κριτήρια επιλογής που άμεσα ή έμμεσα αποκλείουν όσους δεν διαθέτουν τα κατάλληλα κριτήρια.
4. Γεωγραφικές ανισότητες	Κοινωνικά πλεονεκτήματα ή μειονεκτήματα συγκεντρώνονται σε ορισμένες περιοχές.	Η θέση του οικισμού, η απόσταση, οι οικονομίες κλίμακας και η διανομή πόρων ενισχύουν τις διαφορές.
5. Φτώχεια ως φαινόμενο σωρευτικό και κυκλικό	Σπείρες της φτώχειας, προβλήματα σε άτομα αποδοχές, κατοικία, υγεία, εκπαίδευση, αυτοπεποίθηση) είναι αλληλοεξαρτώμενα και έντονα συνδεδεμένα με κοινοτικές ανεπάρκειες απώλεια επιχείρησης και εργασίας, ανεπαρκή σχολεία, ανικανότητα να παρασχεθούν οι κοινωνικές υπηρεσίες, κλπ).	Οι παράγοντες αλληλεπιδρούν με σύνθετους τρόπους. Οι κρίσεις στην κοινότητα οδηγούν στις ατομικές κρίσεις και αντίστροφα και κάθε μια συσσωρεύει για να προκαλέσει τις σπείρες της φτώχειας.

Πηγή: Μπαλούρδος 2013, σ. 8.

Στην παρούσα μελέτη η φτώχεια υπολογίζεται ως:

α) *Εισοδηματική φτώχεια*: το ποσοστό των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά με εισόδημα κάτω από το όριο φτώχειας, το οποίο τίθεται στο 60% του διαθέσιμου διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος των νοικοκυριών.²

β) *Υποβαθμισμένη ποιότητα*: η οποία αναφέρεται στην κατάσταση των ανθρώπων που δεν μπορούν να καλύψουν οικονομικά μια σειρά από ανάγκες που θεωρούνται ουσιώδους σημασίας για να ζήσουν μία αξιοπρεπή ζωή ή/και αισθάνονται ότι ζουν σε συνθήκες φτώχειας (υποκειμενική φτώχεια).

3. Κίνδυνος φτώχειας στο Δήμο Αθηναίων: συγκριτικά στοιχεία³

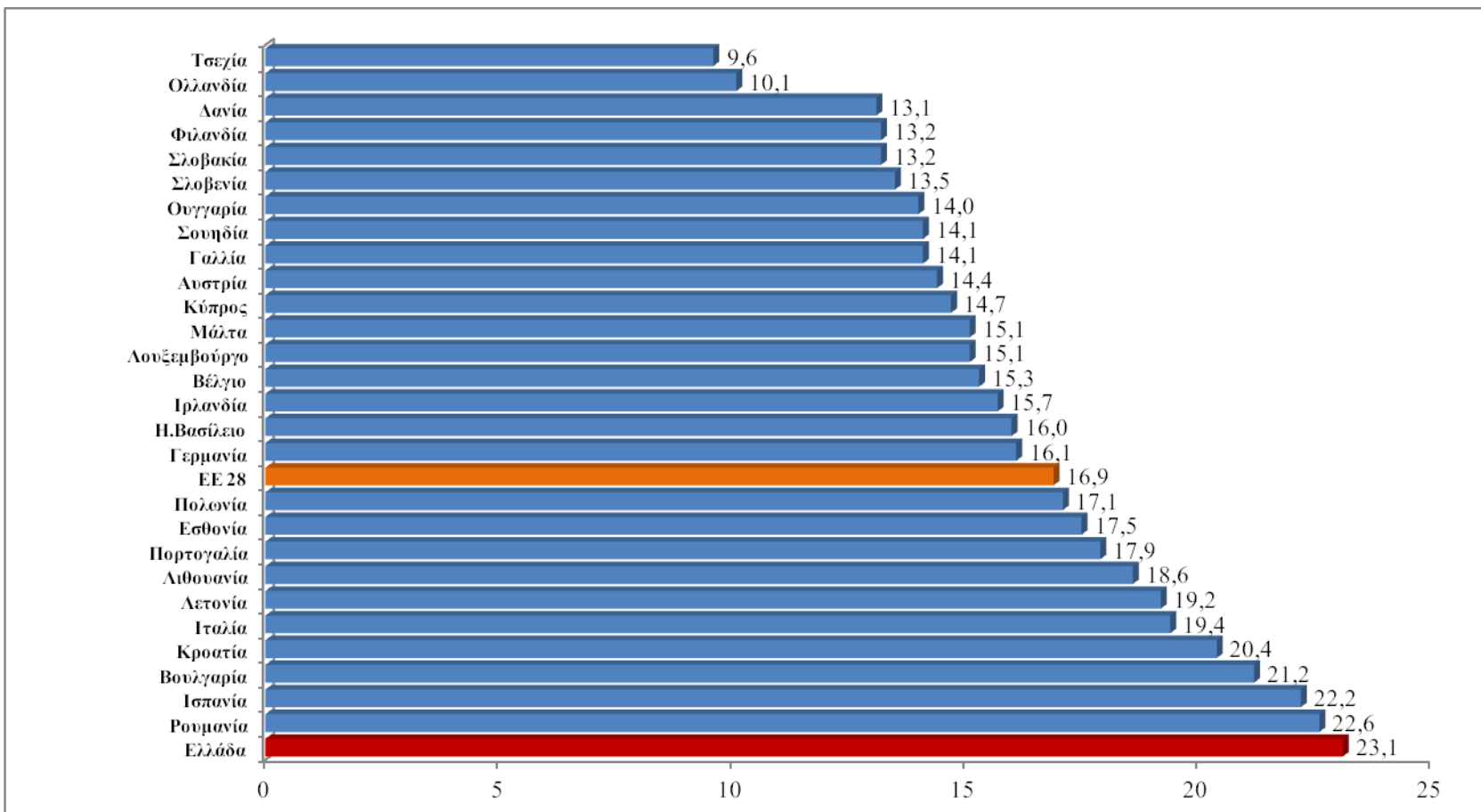
Από την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC) διαπιστώνεται κατ' αρχάς ότι το 2012 το 23,1% του πληθυσμού της χώρας ή 2.536.000 άτομα βρίσκονται κάτω από το χρηματικό όριο της σχετικής φτώχειας (5.708 ευρώ για ένα άτομο έναντι 6.591 το 2011). Ο κίνδυνος φτώχειας στην Ελλάδα απέχει σημαντικά από τον μέσο όρο της ΕΕ (17,1% το 2012). Η τάση αυτή φαίνεται να διατηρείται και για το έτος 2013 καθώς 23,1% του πληθυσμού έρχεται αντιμέτωπο με τον κίνδυνο φτώχειας. Άλλωστε, μεταξύ των 28 χωρών για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία (Διάγραμμα 1) για το 2013 στην Ελλάδα καταγράφεται το υψηλότερο ποσοστό και ακολουθούν η Ρουμανία (22,6%), η Ισπανία (22,2%) και η Βουλγαρία (21,2%).

---

² Δηλαδή του εισοδήματος που υπολογίζεται με βάση την τροποποιημένη κλίμακα του ΟΟΣΑ, σύμφωνα με την οποία δίδεται συντελεστής στάθμισης 1 για τον πρώτο ενήλικα, 0,5 για τον δεύτερο ενήλικα και μέλη άνω των 14 ετών και 0,3 για παιδιά 13 ετών και κάτω.

³ Η ενότητα 3, όσον αφορά το Δήμο Αθηναίων βασίζεται σε στοιχεία ποσοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε το 2012. Συλλέχθηκαν 800 ερωτηματολόγια, με τυχαίο τρόπο.

Διάγραμμα 1. Κίνδυνος φτώχειας στις χώρες της ΕΕ 28, 2013

Πηγή: Eurostat

Στη συνέχεια, υπολογίζουμε το ποσοστό κινδύνου φτώχειας βάσει του εισοδήματος των νοικοκυριών που διαμένουν στο Δήμο Αθηναίων και όριο φτώχειας το ποσό που αντιστοιχεί στο σύνολο της χώρας με βάση τα στοιχεία της έρευνας EU-SILC του έτους 2012 (5.708,0 ευρώ ετησίως ανά άτομο και 11.986,0 ευρώ ετησίως για νοικοκυριά με 2 ενήλικες και δυο παιδιά κάτω των 14 ετών).⁴

Στο πλαίσιο αυτό, διαπιστώνεται αρχικά ότι ενώ ο κίνδυνος φτώχειας για το σύνολο της χώρας το 2012 (και το 2013) ανέρχεται σε 23,1% στο Δήμο Αθηναίων εκτιμάται σε 18,3% (Πίνακας 2). Αντίστοιχα στην Ελλάδα το 2012 το ποσοστό των ακραία φτωχών (40% του διαμέσου ισοδύναμου εισοδήματος) ανέρχεται σε 10,6% ενώ για την Αθήνα το αντίστοιχο ποσοστό είναι 6,4%. Αν όμως χρησιμοποιείται ως όριο το 70% του διαμέσου ισοδύναμου εισοδήματος τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 30,4% (σύνολο χώρας) και 24,5% (Δήμος Αθηναίων).

Σε γενικές γραμμές φαίνεται ότι η φτώχεια στην περίπτωση του Δήμου Αθηναίων κυμαίνεται σε χαμηλότερα επίπεδα από ότι η φτώχεια για το σύνολο της χώρας ή τις ευρύτερες περιφερειακές ενότητες. Μόνον στην περίπτωση της Περιφέρειας Αττικής ο κίνδυνος φτώχειας καταγράφεται χαμηλότερος του κινδύνου φτώχειας του Δήμου Αθηναίων (Πίνακας 2).

Τα πορίσματα αυτά, συνάδουν με πορίσματα παλαιότερων ερευνών και στοιχείων είτε σε τοπικό επίπεδο είτε σε ευρύτερο νομαρχιακό ή περιφερειακό επίπεδο (Κωστάκη κ.ά., 1995, Μπαλούρδος κ.ά., 1990, Μπαλούρδος και Υφαντόπουλος, 2001, Μπαλούρδος και Υφαντόπουλος, 2007, Μπαλούρδος, 2007, Μπούζας, 1990).

---

⁴ Καθώς η έρευνα πεδίου στο Δήμο Αθηναίων πραγματοποιήθηκε το 2012, για το σκοπό της συγκριτικής ανάλυσης με το σύνολο της χώρας χρησιμοποιούνται τα στοιχεία του έτους 2012.

Πίνακας 2. Κίνδυνος φτώχειας Ελλάδα και περιφερειακές ενότητες 2008-2013,

Δήμος Αθηναίων 2012⁵

Περιοχή / Κατώφλι	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Κίνδυνος φτώχειας (60% του διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος)						
Ελλάδα	20,1	19,7	20,1	21,4	23,1	23,1
Αττική	13,1	12,8	16,3	:	:	20,1
Βόρεια Ελλάδα	25,5	24,4	24,0	:	:	25,1
Κεντρική Ελλάδα	25,6	26,4	23,8	:	:	25,4
Νησιά Αιγαίου και Κρήτη	19,0	18,4	16,5	:	:	23,6
Δήμος Αθηναίων	:	:	:	:	18,3	:
Ακραία φτώχεια (40% του διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος)⁶						
Ελλάδα	6,7	6,6	7,3	8,2	10,6	11,1
Δήμος Αθηναίων	:	:	:	:	6,4	
Κίνδυνος φτώχειας (70% του διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος)						
Ελλάδα	26,9	25,4	27,2	28,6	30,4	31,4
Δήμος Αθηναίων	:	:	:	:	24,5	

⁵ Για τις περιφέρειες δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για το 2012.

⁶ Οι Caminada και Goudswaard (2009, σ. 7) ορίζουν τους ακραία φτωχούς με εισόδημα κάτω από το όριο αυτό.

4. Ομάδες υψηλού κινδύνου φτώχειας στο Δήμο Αθηναίων⁷

4.1 Φτώχεια με βάση την ηλικία⁸

Στην Ελλάδα έχουν υπάρξει αλλαγές στη σύνθεση της φτώχειας, με μια σχετική μείωσή της στην ομάδα των ηλικιωμένων και μια σχετική αύξηση για τα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, τους ανέργους, τους νέους, τις μονογονεϊκές οικογένειες και τους μετανάστες. Ο αριθμός των παιδιών σε κίνδυνο φτώχειας έχει επίσης αυξηθεί: 1/3 των παιδιών στην Ελλάδα ζει σε οικογένεια με εισόδημα κάτω από το όριο της φτώχειας.

Αντίστοιχα, στο Δήμο Αθηναίων το 18,3% των παιδιών κάτω από 17 ετών είναι φτωχά. Αυτό συμβαίνει επειδή ζουν σε φτωχές οικογένειες, είτε διότι το οικογενειακό εισόδημά τους είναι υπερβολικά χαμηλό (χαμηλοί μισθοί, ανεργία, μη σταθερή εργασία, ημιαπασχόληση, ετεροαπασχόληση) είτε γιατί η οικογένεια είναι πολυμελής και μοιράζονται όλοι ένα ή δυο εισοδήματα και επιδόματα.

Επίσης, το 17,3% των ατόμων ηλικίας μεταξύ 18 και 64 ετών είναι φτωχοί. Πρόκειται δηλαδή για ποσοστό χαμηλότερο από τα αντίστοιχα ποσοστά των άλλων ηλικιακών ομάδων.

Παραδοσιακά οι ηλικιωμένοι αντιμετωπίζονται ως ευπαθής ομάδα διότι η οικονομική τους ευημερία εξαρτάται κατά πολύ από μια σειρά παραγόντων συμπεριλαμβανομένης της καταλληλότητας/επάρκειας των συστημάτων συνταξιοδότησης και την ηλικία αλλά και το φύλο του ηλικιωμένου πληθυσμού, αφού οι ηλικιωμένες γυναίκες και οι υπερήλικες αντιμετωπίζουν υψηλότερο κίνδυνο. Στην Ελλάδα, για τα άτομα 65 ετών και άνω το ποσοστό κινδύνου φτώχειας έπεσε

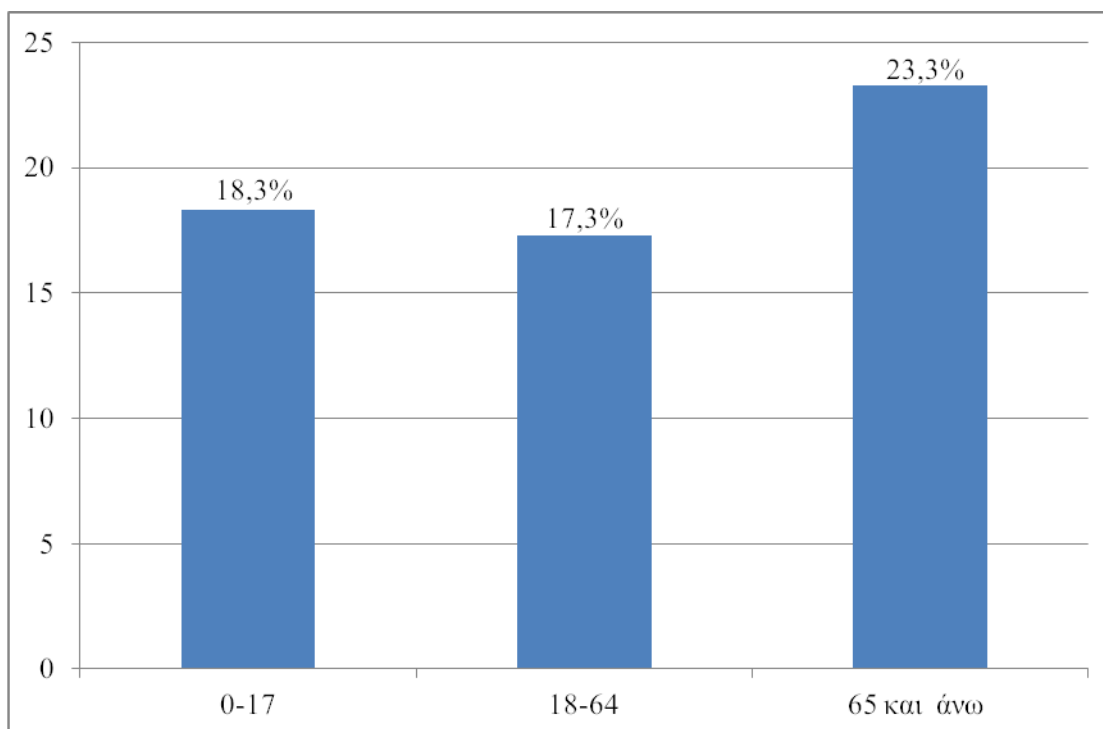
⁷ Η ενότητα 4 (όπως και η προηγούμενη), όσον αφορά το Δήμο Αθηναίων βασίζεται σε στοιχεία ποσοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε το 2012. Συλλέχθηκαν 800 ερωτηματολόγια, με τυχαίο τρόπο.

⁸ Η ανάλυση στις περισσότερες περιπτώσεις έχει ως μονάδα αναφοράς τον υπεύθυνο του νοικοκυριού (π.χ. φύλο, ηλικία, εκπαίδευση, απασχόληση), χαρακτηριστικά του νοικοκυριού (όπως π.χ. μέγεθος ή/και σύνθεση) ή ατομικά χαρακτηριστικά όπως π.χ. φτωχά παιδιά στο νοικοκυριό κάτω των 17 ετών, κ.λπ.

μεταξύ του 2008 και του 2010 στο 21,3% (από 22,3% το 2008) αλλά μετά πάλι αυξήθηκε μεταξύ του 2010 και του 2011 στο 23,6%. Αντιθέτως, ο μέσος όρος κινδύνου φτώχειας για τα άτομα ηλικίας άνω των 65 ετών στην Ευρωπαϊκή Ένωση μειώθηκε αισθητά ανάμεσα στο 2008 και 2011 (από 19% σε 15,8%). Παρόλα αυτά, για πολλά χρόνια πριν την κρίση το ποσοστό κινδύνου φτώχειας για τους ηλικιωμένους και για τις γυναίκες μειωνόταν.

Βέβαια, το βιοτικό επίπεδο των συνταξιούχων εξαρτάται από τις συντάξεις που λαμβάνουν. Καθοριστικός παράγοντας για το ύψος των συντάξεων είναι το επάγγελμα πριν τη συνταξιοδότηση, τα έτη συμμετοχής στην αγορά εργασίας, κ.λπ. Αυτοί που ήταν ανειδίκευτοι εργαζόμενοι ή με μερική απασχόληση ή αυτοί με πλημμελή σύνδεση με την αγορά εργασίας (κυρίως γυναίκες) συχνά λαμβάνουν και χαμηλές συντάξεις. Από τα στοιχεία της έρευνας διαπιστώνεται ότι το έτος 2012 ποσοστό 23,3% των Αθηναίων ηλικίας 65 ετών και άνω είναι φτωχοί (Διάγραμμα 2). Το ποσοστό αυτό είναι ιδιαίτερα υψηλό, καθώς υπερβαίνει το αντίστοιχο ποσοστό για το σύνολο της χώρας, καθώς επίσης και το ποσοστό για το σύνολο του πληθυσμού του Δήμου Αθηναίων.

Διάγραμμα 2. Κίνδυνος φτώχειας κατά ηλικιακή ομάδα

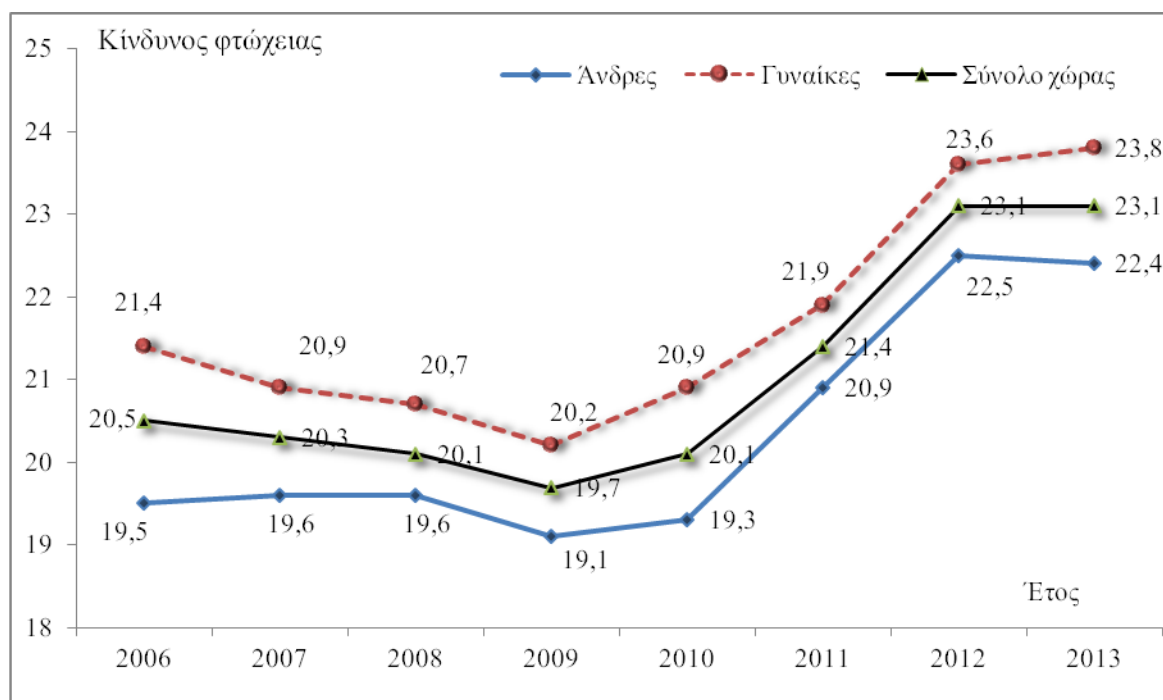

4.2 Φτώχεια με βάση το φύλο, το μέγεθος του νοικοκυριού, το εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού της οικογένειας και το ιδιοκτησιακό καθεστώς στέγης

4.2.1 Φύλο

Το φύλο εξακολουθεί να είναι επιβαρυντικός παράγοντας για τη φτώχεια καθώς για το σύνολο της χώρας οι γυναίκες καταγράφουν υψηλότερο κίνδυνο (Διάγραμμα 3). Συνήθως, τα ποσοστά φτώχειας για τις γυναίκες και τους άνδρες στην Ελλάδα είναι σαφώς υψηλότερα από τους αντίστοιχους ευρωπαϊκούς μέσους, ενώ η διαφορά μεταξύ των δύο φύλων φαίνεται να έχει μειωθεί μέχρι και το 2012, ενώ παρατηρείται μία περαιτέρω διεύρυνση για το 2013.

Διάγραμμα 3. Κίνδυνος φτώχειας κατά φύλο: Ελλάδα 2006-2013.

Πηγή: Eurostat

Στο Δήμο Αθηναίων, με δεδομένο ότι η ανάλυση γίνεται μεταξύ ανδρών και γυναικών που έχουν δηλώσει ως υπεύθυνοι νοικοκυριού, παρατηρείται το 'παράδοξο' ο κίνδυνος φτώχειας για τους άνδρες να καταγράφεται υψηλότερος των γυναικών: 20,4% και 15,5% αντίστοιχα (Διάγραμμα 4). Οι γυναίκες παραδοσιακά ξοδεύουν περισσότερο χρόνο παρέχοντας άμισθη φροντίδα στα παιδιά ή στους ηλικιωμένους

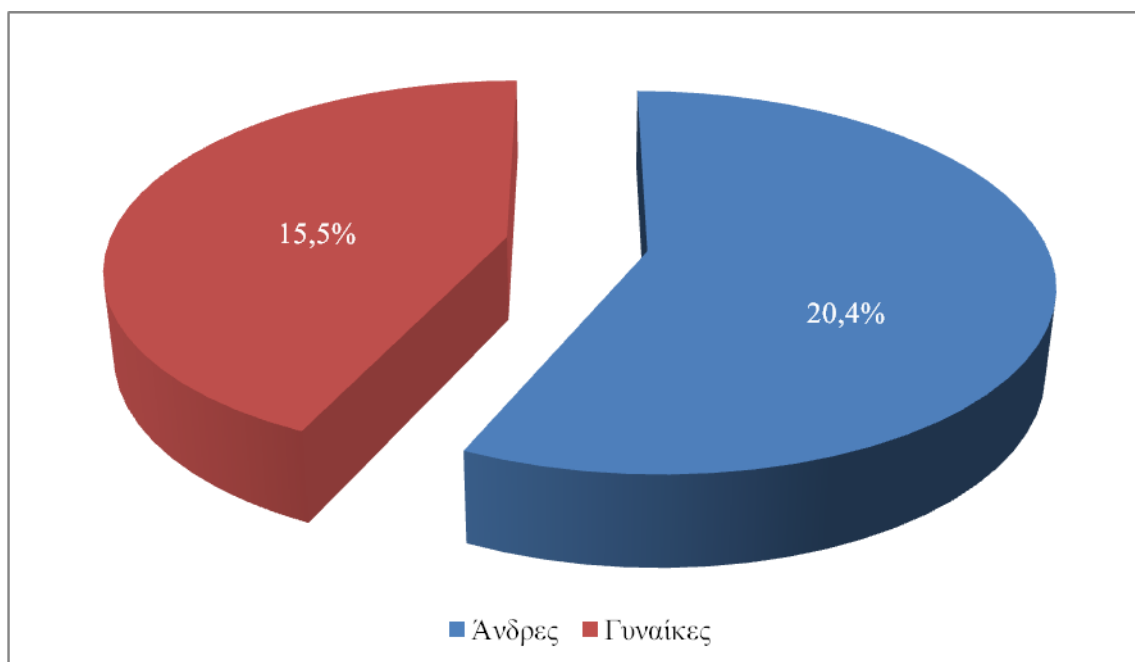
της οικογένειας και δουλεύουν λιγότερο ή ημιαπασχολούνται για να βοηθούν τα εξαρτημένα μέλη της οικογένειας. Φαίνεται ωστόσο ότι η τάση αυτή δεν ισχύει για όσες είναι υπεύθυνες στο νοικοκυριό, με αποτέλεσμα τα ποσοστά φτώχειας να καταγράφονται πιο συγκρατημένα σε σχέση με τους άνδρες.

Ουσιαστικά, το στοιχείο αυτό είναι σημαντικά διαφοροποιημένο από ότι συμβαίνει με πορίσματα άλλων ερευνών όπως είναι για παράδειγμα η έρευνα EU –SILC. Κατά την άποψή μας αυτό οφείλεται σε δύο καθοριστικούς παράγοντες: α) στο ότι η ανάλυση κατά φύλο αφορά τους υπεύθυνους νοικοκυριών και β) σε σφάλμα το οποίο προέρχεται από τη συλλογή των στοιχείων το οποίο θα μπορούσε π.χ. να βελτιωθεί με στάθμιση.

Θεωρούμε ότι το στοιχείο αυτό θα μπορούσε να διερευνηθεί περισσότερο και να εξεταστεί με περισσότερη προσοχή καθώς πιθανά να συνιστά ένα ‘παράδοξο’. Οι γυναίκες που είναι υπεύθυνες νοικοκυριού στην περίοδο της τρέχουσας οικονομικής ύφεσης ανταπεξέρχονται σε γενικές γραμμές καλύτερα από ότι οι άνδρες. Εξετάζοντας ωστόσο διεξοδικότερα τα δεδομένα της δειγματοληπτικής έρευνας και ‘ελέγχοντας’ τον κίνδυνο φτώχειας ταυτόχρονα με τις μεταβλητές ‘φύλο’ και ‘ηλικιακές ομάδες’, διαπιστώνονται ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες διαφοροποιήσεις (Διάγραμμα 5). Φαίνεται για παράδειγμα ότι στην περίπτωση των ηλικιωμένων 65 ετών και άνω ο κίνδυνος φτώχειας για τις γυναίκες (18,2%) είναι σημαντικά υψηλότερος του αντίστοιχου κινδύνου φτώχειας των ανδρών (13,6%). Το στοιχείο αυτό συνάδει με αποτελέσματα άλλων αντίστοιχων αναλύσεων και ερευνών (βλέπε ενδεικτικά: Balourdos, 2014, Mitrakos, 2014). Φαίνεται επίσης ότι στις ηλικιακές ομάδες 35-44 ετών και 45-54 ετών ο κίνδυνος φτώχειας για τις γυναίκες είναι υψηλότερος. Αντίθετα, μεγάλη διαφοροποίηση καταγράφεται στην ηλικιακή ομάδα 55-64 ετών όπου ο κίνδυνος φτώχεια των ανδρών (19,8%) υπερέρχει κατά 8,7 ποσοστιαίες μονάδες του αντίστοιχου κινδύνου φτώχειας των γυναικών. Οι διαφοροποιήσεις αυτές δείχνουν ότι: α) ο κίνδυνος φτώχειας μεταξύ φύλων διαφοροποιείται ανάλογα με τη μονάδα αναφοράς: συνολικός πληθυσμός ή υπεύθυνος νοικοκυριού και β) ανάλογα με την ηλικία.

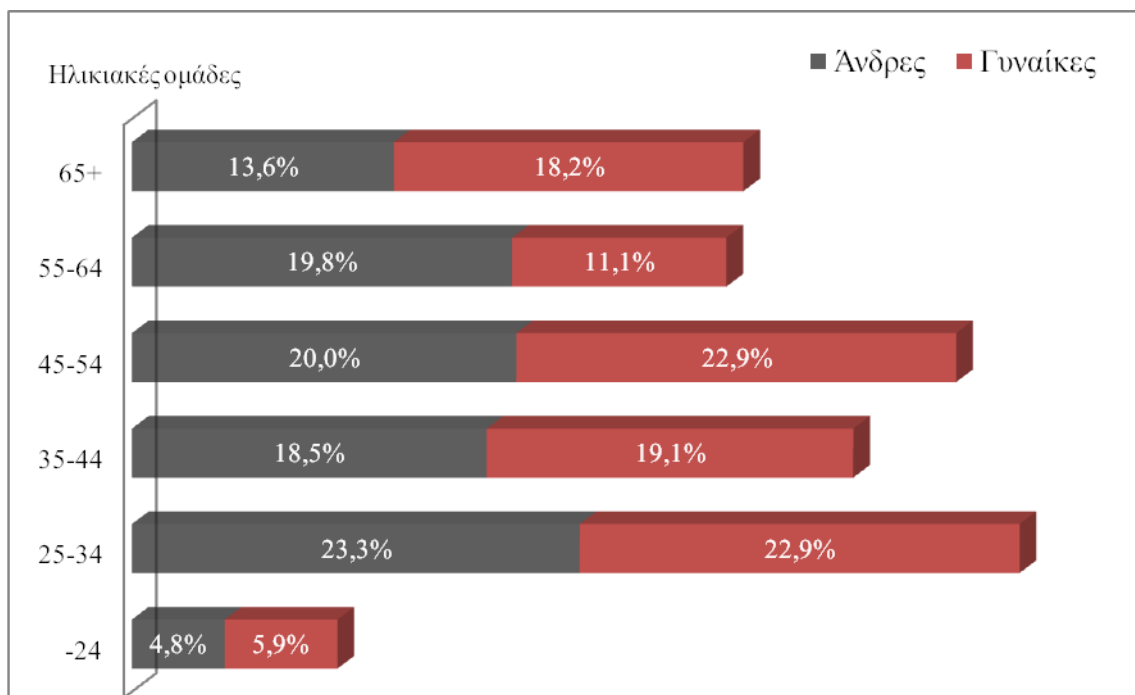
Σε γενικές γραμμές οι γυναίκες είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένες στον κίνδυνο φτώχειας, όταν πρόκειται για μονογονεϊκές οικογένειες/νοικοκυριά σε σύγκριση με τα νοικοκυριά δύο ενηλίκων, όπου η συνάθροιση εισοδήματος μπορεί να διευκολύνει απαντήσεις σε μειώσεις εισοδηματικές οι οποίες μπορεί να είναι ιδιαίτερα έντονες στην περίοδο της κρίσης. Επίσης, επηρεάζονται καταλυτικά τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά τα οποία αποτελούνται συχνά από νέους, άνεργους ή ηλικιωμένους συνταξιούχους οι οποίοι αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας και πλήττονται ιδιαίτερα από την κρίση. Σε αυτό το πλαίσιο φαίνεται ότι οι γυναίκες διατρέχουν υψηλό κίνδυνο φτώχειας, δεδομένου ότι υπερ-εκπροσωπούνται τόσο στα μονογονεϊκά νοικοκυριά (σε διάφορα ευρωπαϊκά κράτη και στην Ελλάδα, περισσότερο από το 80% όλων των μονογονεϊκών οικογενειών έχουν ως υπεύθυνη γυναίκα) όσο και στα μονοπρόσωπα νοικοκυριά, δεδομένου ότι οι γυναίκες ηλικιωμένες/συνταξιούχοι είναι πιο πιθανό να ζουν μόνες από ότι οι ηλικιωμένοι άνδρες (Μπαλούρδος και Πετράκη, 2012).

Διάγραμμα 4. Κίνδυνος φτώχειας κατά φύλο (υπεύθυνος νοικοκυριού)

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

Διάγραμμα 5. Κίνδυνος φτώχειας κατά φύλο και ηλικιακές ομάδες (υπεύθυνος νοικοκυριού)

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

4.2.2 Μέγεθος νοικοκυριού

Η δομή της οικογένειας έχει αλλάξει ριζικά στην Ελλάδα όπως και στις περισσότερες χώρες της ΕΕ, με σημαντικές επιπτώσεις για την έκταση, την ένταση και τη μορφή της εισοδηματικής ανισότητας και της φτώχειας. Βασικά ζητήματα αφορούν το γεγονός ότι η μητρότητα ξεκινά σε μεγαλύτερη ηλικία, ένα αυξανόμενο ποσοστό ανδρών και γυναικών επιλέγουν να παραμένουν άτεκνοι, οι γάμοι είναι λιγότερο σταθεροί ενώ τα διαζύγια παρουσιάζουν αύξηση. Υπάρχει επίσης η ελεύθερη συμβίωση εκτός γάμου, ο αυξανόμενος αριθμός μονογονεϊκών οικογενειών, καθώς και των οικογενειών που αποκτούν παιδιά με υιοθεσία. Αυτοί οι παράγοντες αλλάζουν τις ρυθμίσεις διαβίωσης στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία από την EU-SILC, το ποσοστό μονοπρόσωπων νοικοκυριών στην Ελλάδα αυξήθηκε από 20,1% το 2008 σε 20,4% το 2012 και σε 25,7% το 2013. Την ίδια περίοδο, το ποσοστό νοικοκυριών με τέσσερα άτομα μειώνεται δραστικά, ενώ αντίθετα αυξάνει το ποσοστό των νοικοκυριών με περισσότερα από πέντε άτομα (Διάγραμμα 6).

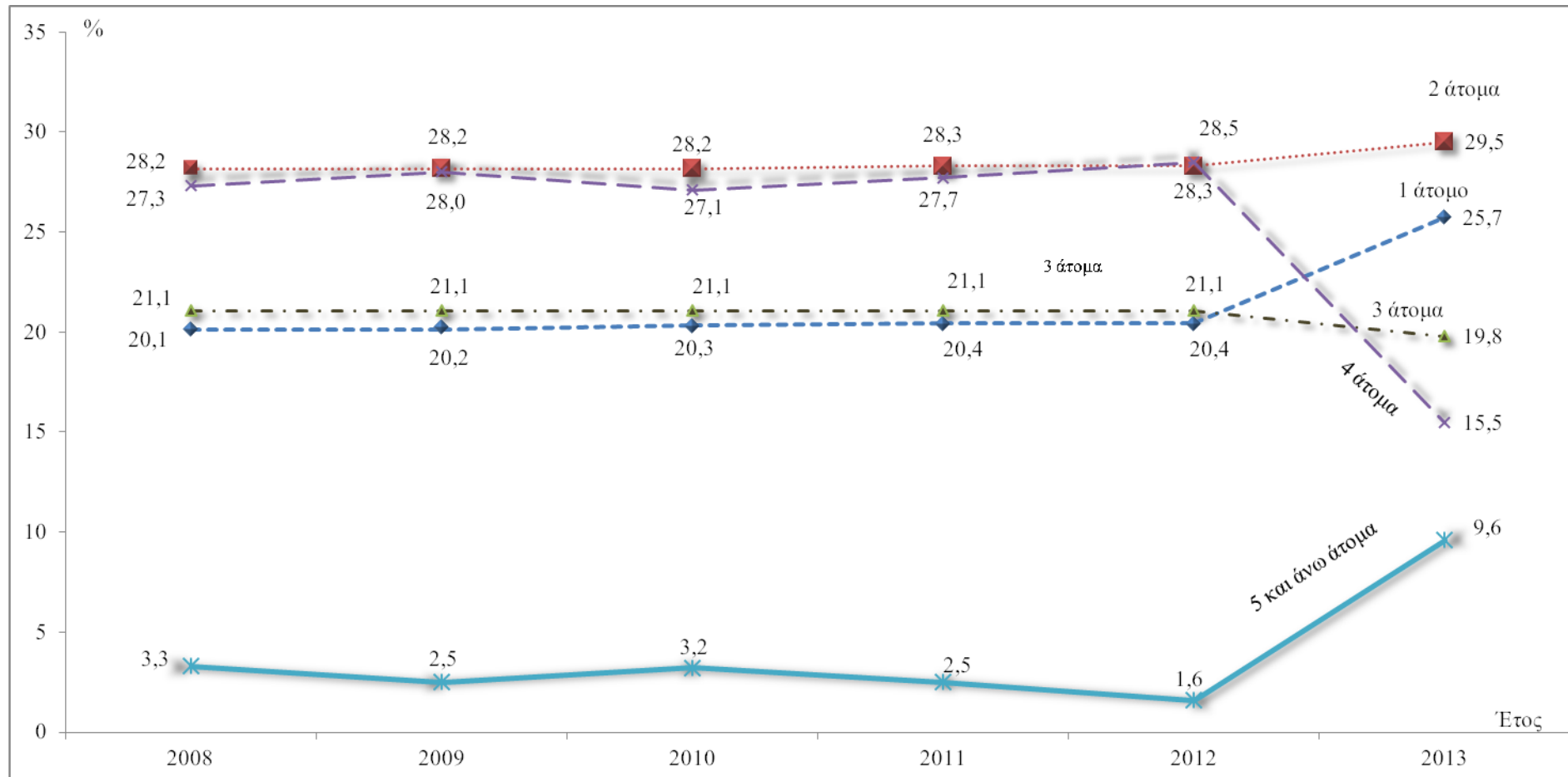
Αυτό απεικονίζει την πολυπλοκότητα της πρόβλεψης των τάσεων στη δομή της οικογένειας/νοικοκυριού, η οποία εξαρτάται από μια σειρά μικρο- και μακρο- παραγόντων.

Αναφορικά με το Δήμο της Αθήνας διαπιστώνεται αρχικά ότι το 2012 (Διάγραμμα 7) τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά καλύπτουν ποσοστό 24,3%, τα νοικοκυριά με δύο μέλη καταγράφουν ποσοστό 27,6% (έναντι 28,3% το 2012 για το σύνολο της χώρας), ενώ τα νοικοκυριά με τρία άτομα 20% (έναντι 21,1% στο σύνολο της χώρας). Οι διαφοροποιήσεις για τις περιπτώσεις νοικοκυριών με τέσσερα άτομα δεν καταγράφονται ιδιαίτερα σημαντικές (21,7% για το Δήμο Αθηναίων έναντι 21,1% για το σύνολο της χώρας), σε αντίθεση με την περίπτωση των νοικοκυριών με πάνω από πέντε άτομα (6,4% έναντι 1,6%).

Όπως φαίνεται εξάλλου στα στοιχεία του Διαγράμματος 8, δύο τύποι νοικοκυριών αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας: τα νοικοκυριά που τα χαρακτηρίζει ένας μεγαλύτερος αριθμός μελών. Διαπιστώνεται ότι το 30,2% των νοικοκυριών με 5 ή περισσότερα μέλη πλήττονται από τη φτώχεια, ενώ το 26,7% των νοικοκυριών που αποτελούνται από 4 μέλη είναι επίσης φτωχά. Αμέσως πιο κάτω βρίσκεται το 21,9% όσων ζουν σε τριμελείς οικογένειες/νοικοκυριά. Ακόμη, το 16,7% των νοικοκυριών με δύο μέλη και το 7,1% των νοικοκυριών με έναν ενήλικα άνω των 18 ετών βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας (Διάγραμμα 8).

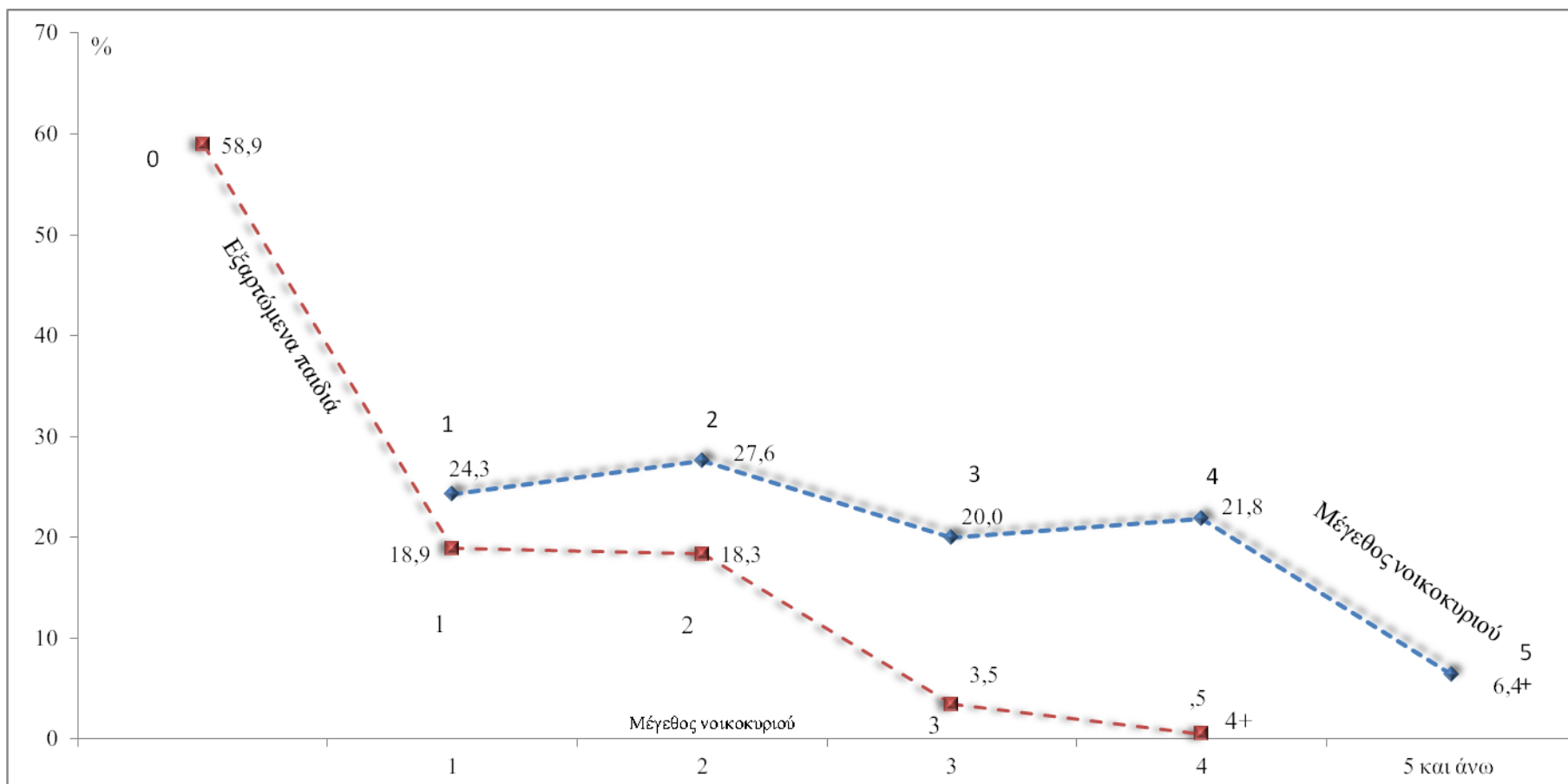
Τα στοιχεία αυτά και ειδικότερα ο αυξημένος κίνδυνος φτώχειας των νοικοκυριών με μεγάλο μέγεθος και κατ' επέκταση με πολλά εξαρτώμενα μέλη, συνάδουν με τα στοιχεία άλλων ερευνών σε επίπεδο της ΕΕ (βλέπε Μπαλούρδος, 2013).

Διάγραμμα 6. Κατανομή νοικοκυριών κατά μέγεθος, Ελλάδα 2008-2013

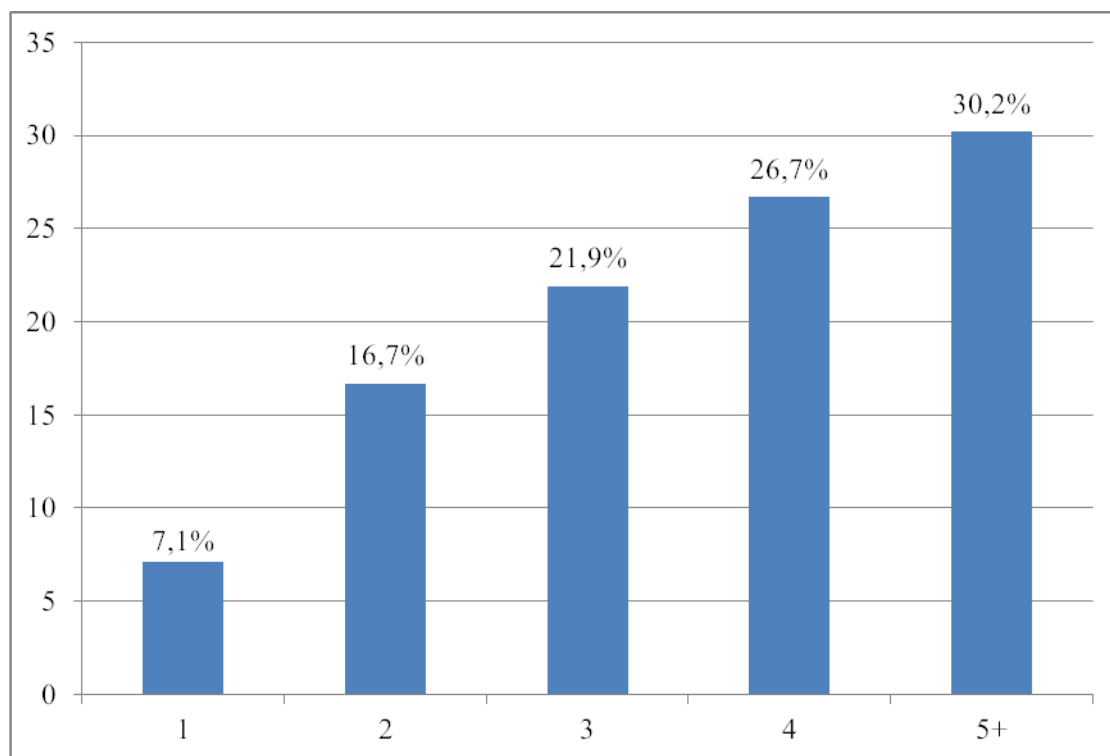
Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 7. Ποσοστιαία κατανομή νοικοκυριών κατά μέγεθος (αριθμό μελών) και κατά αριθμό εξαρτώμενων παιδιών. Δήμος Αθηναίων 2012

Πηγή: Eurostat

<https://www.youtube.com/watch?v=D5XhJ5cOjr0> Διάγραμμα 8. Κίνδυνος φτώχειας κατά μέγεθος νοικοκυριού

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

4.2.3 Εκπαιδευτικό επίπεδο

Από προηγούμενες ερευνητικές προσπάθειες έχει διαπιστωθεί ότι το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο εμφανίζεται να έχει υψηλή συσχέτιση με τον κίνδυνο φτώχειας και ως εκ τούτου αναδεικνύεται ως ένας από τους κλασικούς φτωχογόνους παράγοντες (Καράγιωργας και συνεργάτες, 1999). Επίσης, διαπιστώθηκε ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο των φτωχών υπολείπεται σημαντικά του εκπαιδευτικού επιπέδου των μη φτωχών, ενώ σε μεγάλο βαθμό η εκπαιδευτική αποστέρηση αναπαράγεται από γενιά σε γενιά. Ειδικότερα, φαίνεται ότι ο κίνδυνος εμφάνισης της φτώχειας κυμαίνεται διαχρονικά στα ίδια περίπου υψηλά επίπεδα για τα νοικοκυριά όπου ο υπεύθυνος δεν έχει ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση, ενώ τα μικρότερα αντίστοιχα ποσοστά φτώχειας εμφανίζουν τα νοικοκυριά με υπεύθυνο πτυχιούχο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Χρυσάκης και Μπαλούρδος, 2005).

Σε γενικές γραμμές φαίνεται ότι η εκπαίδευση αποτελεί ένα δίκτυ ασφαλείας απέναντι στον κίνδυνο φτώχειας.

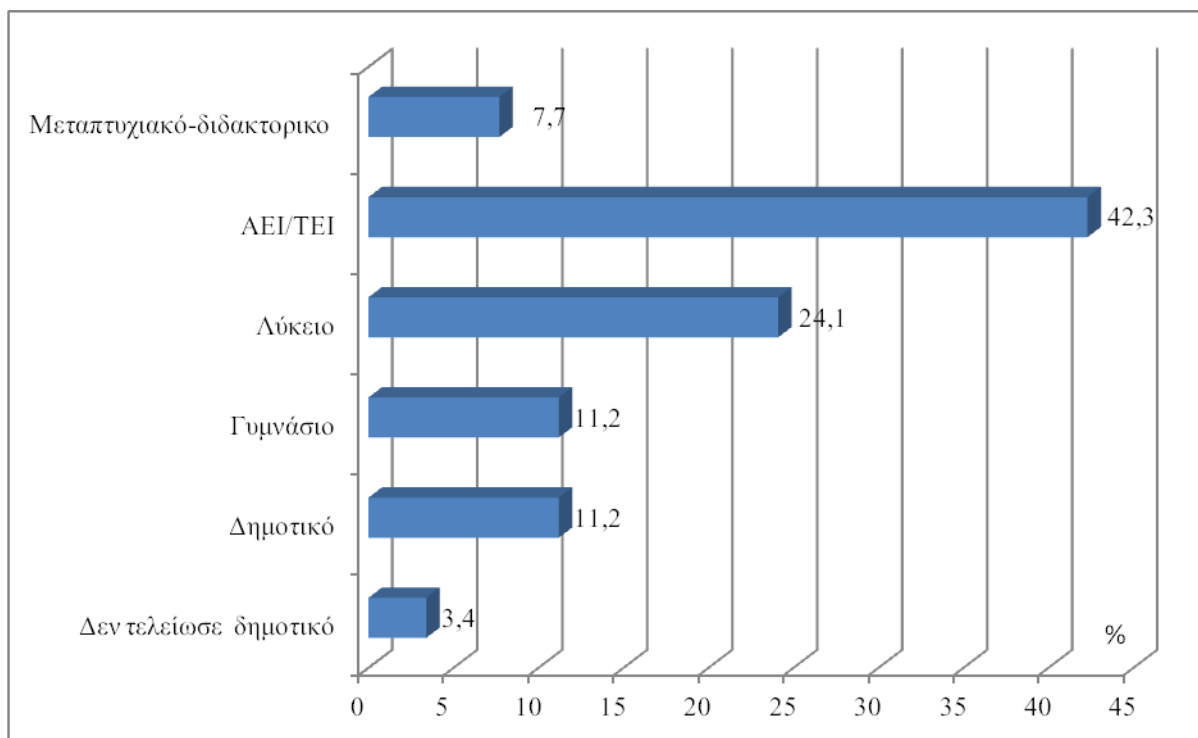
Από τα στοιχεία της έρευνας του Εισοδήματος και των Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU -SILC), έχει διαπιστωθεί ότι η φτωχογόνος δράση του χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου επιμένει διαχρονικά (Χρυσάκης και Μπαλούρδος, 2005).

Αντίστοιχα συμπεράσματα προκύπτουν και από τα στοιχεία της δειγματοληπτικής έρευνας στο Δήμο Αθηναίων. Διαπιστώνεται αρχικά ότι ένα σχετικά χαμηλό ποσοστό υπευθύνων νοικοκυριού (3,4%) δεν έχει τελειώσει το δημοτικό σχολείο, ενώ 11,2% δήλωσε ότι όντως έχει ολοκληρώσει το δημοτικό. Όμως, το υψηλότερο ποσοστό καταγράφεται στις περιπτώσεις των υπευθύνων με πτυχίο TEI-AEI (42,3%). Σε γενικές γραμμές, στο σύνολο του δείγματος η κατανομή όσων έχουν ολοκληρώσει σπουδές μέχρι το Λύκειο είναι περίπου ίδια με την κατανομή όσων έχουν προχωρήσει σπουδές σε TEI ή AEI συμπεριλαμβανομένων και των μεταπτυχιακών (Διάγραμμα 9).

Ωστόσο, ο σχετικός κίνδυνος φτώχειας για τα άτομα που δεν τελείωσαν το δημοτικό καταγράφεται υψηλότερος (44%), ενώ κυμαίνεται σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα για τα άτομα που τελείωσαν το δημοτικό (30,3%) ή τελείωσαν το γυμνάσιο (39,3%). Από εκεί και ύστερα ο κίνδυνος φτώχειας περιορίζεται δραστικά. Φαίνεται για παράδειγμα ότι για τα άτομα που τελείωσαν το λύκειο ο κίνδυνος φτώχειας ανέρχεται σε 20,3%, ενώ περιορίζεται σε 8,4% για τις περιπτώσεις των ατόμων που είναι πτυχιούχοι AEI/TEI, σε 5,8% για τα άτομα που τελείωσαν μεταπτυχιακό και για τα άτομα που ολοκλήρωσαν διδακτορικό σε 11% (Διάγραμμα 10).

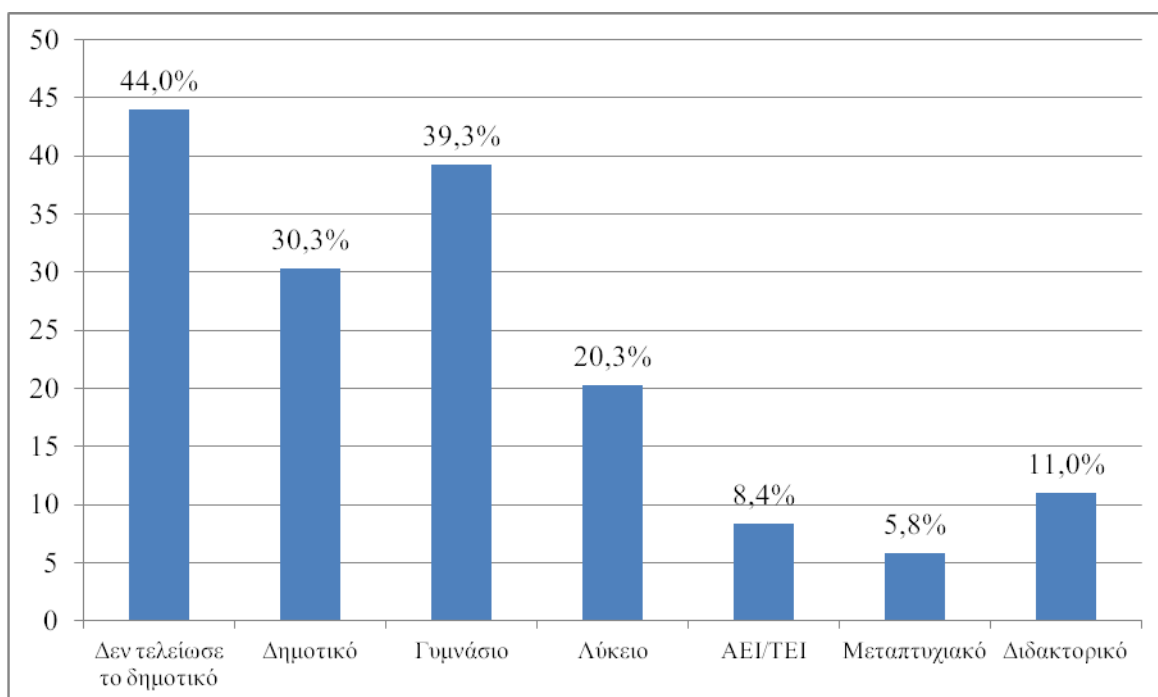

Διάγραμμα 9. Επίπεδο εκπαίδευσης υπεύθυνου του νοικοκυριού, Δήμος Αθηναίων 2012

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

Διάγραμμα 10. Κίνδυνος φτώχειας κατά εκπαιδευτικό επίπεδο (υπεύθυνος νοικοκυριού)

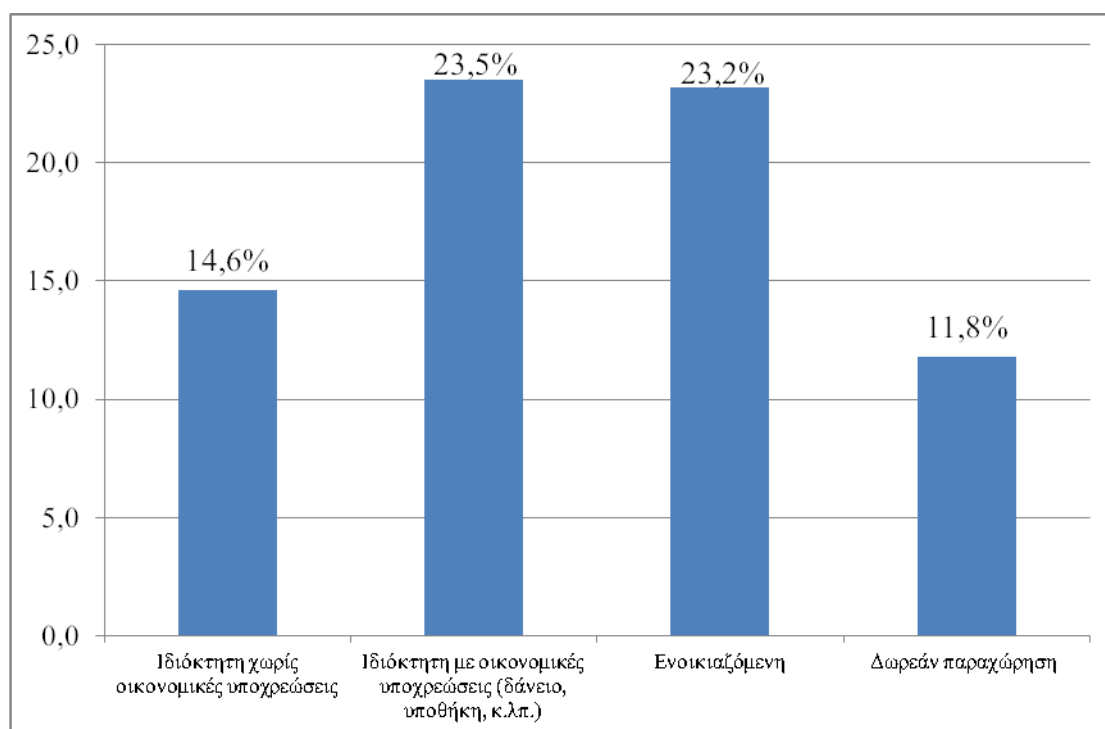

4.2.4 Ιδιοκτησιακό καθεστώς στέγης

Η έλλειψη οικονομικά προσιτής στέγασης, σχετίζεται με τη φτώχεια, την ανεργία και συμβάλει στην αύξηση του κινδύνου να γίνει κάποιος άστεγος. Υπάρχει αυξημένος κίνδυνος, σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, να υπάρχουν λίγα χρήματα που απομένουν όταν ένα μεγάλο ποσοστό του εισοδήματος ενός ατόμου πληρώσει ενοίκιο. Χωρίς επαρκή αποταμίευση, μία ή δύο καταστάσεις έκτακτης ανάγκης μπορεί να ωθήσουν τα άτομα με χαμηλά εισοδήματα να αδυνατούν να πληρώσουν το ενοικίο τους και με κίνδυνο να μείνουν άστεγοι.

Άλλωστε, από τα στοιχεία της έρευνας φαίνεται ότι το ποσοστό φτώχειας των νοικοκυριών που διαθέτουν δική τους κατοικία (14,6%) είναι σημαντικά χαμηλότερο σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό των νοικοκυριών (23,5%) με οικονομικές υποχρεώσεις σε σχέση με την κατοικία (π.χ. δάνεια, υποθήκες κ.λπ.), ενώ σε παρόμοια επίπεδα κυμαίνεται και ο κίνδυνος φτώχειας (23,2%) για όσους μένουν σε ενοικιαζόμενη κατοικία (Διάγραμμα 11).

Διάγραμμα 11. Κίνδυνος φτώχειας κατά ιδιοκτησιακό καθεστώς κατοικίας

4.3. Φτώχεια με βάση την απασχόληση

Ίσως η πιο σημαντική συνιστώσα για μείωση της φτώχειας να είναι η ενίσχυση της απασχόλησης. Το συμπέρασμα αυτό άγεται κατά ένα μεγάλο βαθμό από το γεγονός ότι ένα μεγάλο ποσοστό ανέργων είναι φτωχοί. Κατά συνέπεια η απασχόληση παρέχει διέξοδο και προστασία από την φτώχεια αφού ουσιαστικά ενισχύει το ατομικό και κατ' επέκταση το οικογενειακό εισόδημα. Ταυτόχρονα, η εργασία η οποία δεν ενέχει κινδύνους (π.χ. σύμβαση έργου/ορισμένου χρόνου, μερική απασχόληση, κ.λπ.) βελτιώνει την ψυχολογική κατάσταση του ατόμου αφού ξεφεύγει από την αγχώδη αβεβαιότητα για το μέλλον και την έλλειψη εισοδήματος. Ωστόσο, ο στόχος της πλήρους απασχόλησης μπορεί να θεωρηθεί ως ανέφικτος, κυρίως σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις υπάρχει φτώχεια μαζί με την εργασία δημιουργώντας μια διογκούμενη κοινωνική ομάδα των "εργαζόμενων φτωχών".

Με βάση τα στοιχεία της έρευνας, στο Δήμο Αθηναίων, διαπιστώνεται αφ' ενός ότι οι εργαζόμενοι (13,1%), κινδυνεύουν λιγότερο από τους ανέργους (42,2%) και τους οικονομικά μη ενεργούς⁹ (20,7%) (Διάγραμμα 12).

Φαίνεται δηλαδή ότι το να υπάρχει δουλειά είναι ο καλύτερος τρόπος να αποφύγει κανείς τον κίνδυνο φτώχειας, αλλά δεν αποτελεί κι απαραίτητη συνθήκη. Φτώχεια με εργασία, είναι μια περίπλοκη κατάσταση καθώς συνήθως αναφέρεται στο συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού στο οποίο τουλάχιστον ένα άτομο δουλεύει σε σχέση με τα άτομα που εξαρτώνται από αυτό το (μοναδικό) οικογενειακό εισόδημα. Αυτό απεικονίζεται καθαρά στο Διάγραμμα 12, όπου πολλά άτομα αν και εργάζονται είναι φτωχά.

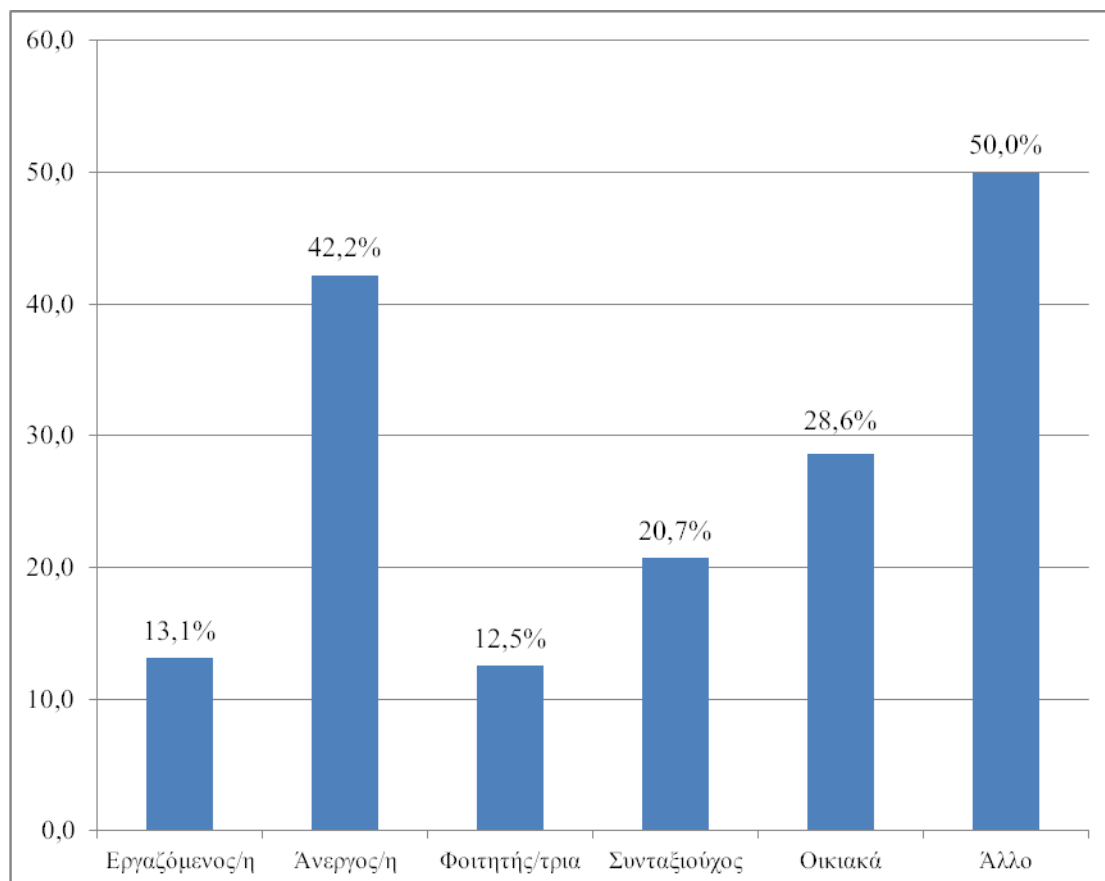
Ο κίνδυνος φτώχειας για τους εργαζόμενους με μόνιμη ή αορίστου χρόνου απασχόληση ανέρχεται σε 9,1%, για τους εργαζόμενους με σύμβαση ορισμένου χρόνου ή έργου σε 25,9%, ενώ για τα άτομα με καμία σύμβαση εργασίας σε 21,2%. Επίσης, σημαντικά χαμηλότερος είναι ο κίνδυνος φτώχειας για όσους έχουν σταθερή

---

⁹ Συνταξιούχους, νοικοκυρές, κλπ.

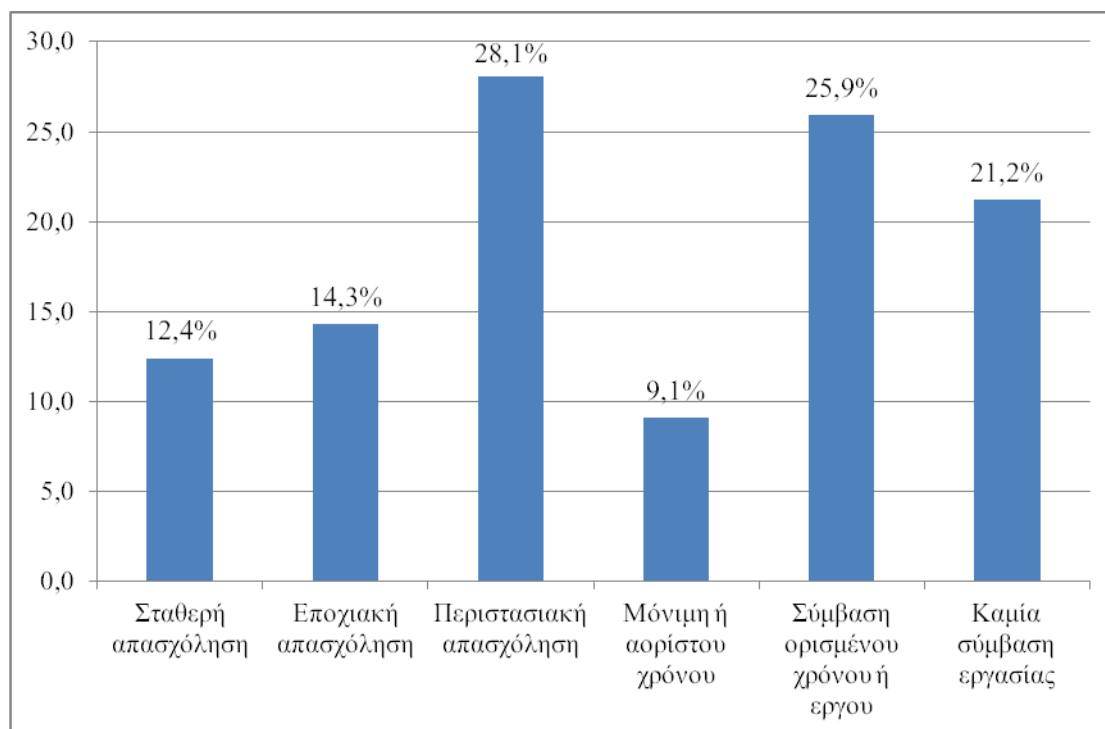
απασχόληση (12,4%) συγκριτικά με τις περιπτώσεις όσων εργάζονται περιστασιακά (28,1%) ή εποχιακά (14,3%) (Διάγραμμα 13).

Διάγραμμα 12. Κίνδυνος φτώχειας κατά κατάσταση απασχόλησης (υπεύθυνος του νοικοκυριού)

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

Διάγραμμα 13. Κίνδυνος φτώχειας κατά είδος απασχόλησης (υπεύθυνος του νοικοκυριού)

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

5. Υποκειμενική φτώχεια, ποιότητα ζωής (επιλεγμένοι δείκτες) και μελλοντικές προσδοκίες

Με βάση την ερώτηση: «Έχοντας υπ' όψιν το συνολικό μηνιαίο εισόδημα, μπορεί το νοικοκυριό σας να τα βγάλει πέρα οικονομικά;», οι απαντήσεις είναι:

Με μεγάλη δυσκολία	18,9%
Με δυσκολία	24,5%
Με κάποια δυσκολία	37,7%
Μάλλον εύκολα	16,6%
Εύκολα	1,9%
Πολύ εύκολα	0,4%

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

Με βάση τα στοιχεία της έρευνας διαπιστώνεται ότι στο Δήμο Αθηναίων ένα μεγάλο ποσοστό πληθυσμού «με μεγάλη δυσκολία» (18,9%), «με δυσκολία» (24,5%) ή «με κάποια δυσκολία» (37,7%) τα βγάζουν πέρα οικονομικά. Σημειωτέον ότι μπορεί τα νοικοκυριά που είναι φτωχά να δηλώνουν ότι τα βγάζουν πέρα, αλλά με πολλές στερήσεις, ζώντας κάτω από ένα αποδεκτό επίπεδο διαβίωσης. Χρησιμοποιώντας κάποια ερωτήματα που προσδιορίζουν την ποιότητα ζωής ή την υλική στέρηση, μπορούμε να διαπιστώσουμε αν κάτι τέτοιο πράγματι συμβαίνει.

Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι στο Δήμο Αθηναίων κλήθηκαν να απαντήσουν σε κάθε μία από τις ακόλουθες ερωτήσεις:

1. Έχει το νοικοκυριό την οικονομική δυνατότητα να κρατήσει το σπίτι του επαρκώς ζεστό;
2. Έχει το νοικοκυριό την οικονομική δυνατότητα να αγοράσει ένα ψυγείο;
3. Έχει το νοικοκυριό την οικονομική δυνατότητα να αγοράσει πλυντήριο ρούχων;
4. Έχει το νοικοκυριό την οικονομική δυνατότητα να αγοράσει φούρνο μικροκυμάτων;
5. Έχει το νοικοκυριό την οικονομική δυνατότητα να αγοράσει τηλέφωνο;
6. Έχει το νοικοκυριό την οικονομική δυνατότητα να αγοράσει τηλεόραση;
7. Έχει το νοικοκυριό την οικονομική δυνατότητα να αγοράσει ηλεκτρονικό υπολογιστή;
8. Έχει το νοικοκυριό την οικονομική δυνατότητα να έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο;
9. Έχει το νοικοκυριό την οικονομική δυνατότητα να αγοράσει αυτοκίνητο;

Οι απαντήσεις παρουσιάζονται στον Πίνακα 3. Συγκεκριμένα, το 9,6% των φτωχών Αθηναίων δεν μπορούν αρκούντως να θερμανθούν ενώ το 19,1% δεν έχουν φούρνο μικροκυμάτων. Το 25,5% των φτωχών νοικοκυριών και το 9,4% των μη φτωχών νοικοκυριών δεν διαθέτουν αυτοκίνητο, ενώ το 13,4% του φτωχού πληθυσμού και το 4% του μη φτωχού δε διαθέτει υπολογιστή.

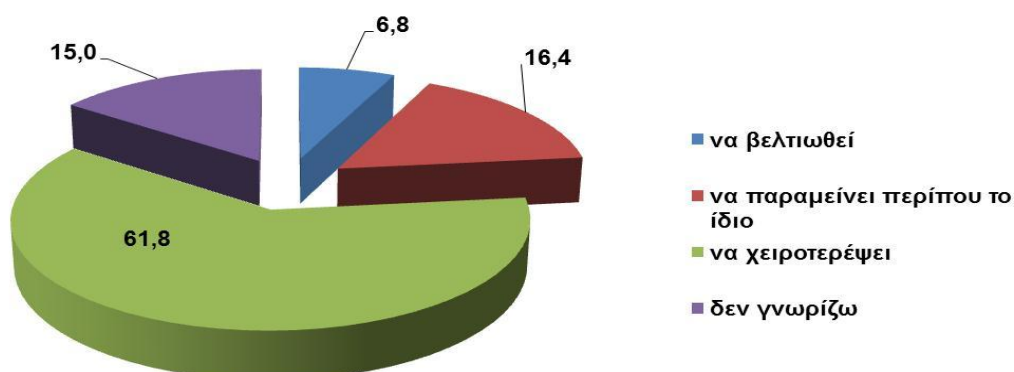
Πίνακας 3. Επιλεγμένοι δείκτες ποιότητας ζωής, Δήμος Αθηναίων

Ποσοστό πληθυσμού που δεν έχει την οικονομική δυνατότητα:	Φτωχοί (%)	Μη φτωχοί (%)
Να κρατήσει το σπίτι ζεστό επαρκώς	9,6	1,9
Να αγοράσει ένα ψυγείο	0,2	0,6
Να αγοράσει πλυντήριο ρούχων	3,2	1,8
Να αγοράσει φούρνο μικροκυμάτων	19,1	4,3
Να αγοράσει τηλέφωνο	3,8	0,5
Να αγοράσει τηλεόραση	1,9	0,5
Να αγοράσει ηλεκτρονικό υπολογιστή	13,4	4,0
Να έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο	17,2	4,7
Να αγοράσει αυτοκίνητο	25,5	9,4

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

Επίσης, με βάση το Διάγραμμα 14 φαίνεται ότι μεσαίας τάξης νοικοκυριά υφίστανται συνεχείς πιέσεις ως αποτέλεσμα της κρίσης. Η φτώχεια και η ανεργία έχουν αυξηθεί σημαντικά και πλήττουν άτομα που δεν έπλητταν στο παρελθόν. Πάνω από 60% των φτωχών και των μη φτωχών στην Αθήνα δήλωσαν ότι αναμένουν η οικονομική τους κατάσταση να χειροτερεύσει, δείχνοντας την απαισιόδοξη στάση τους για το εγγύς μέλλον.

Διάγραμμα 14. Προσδοκία οικονομικής κατάστασης στους επόμενους 12 μήνες

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

6. Οικονομική πίεση των νοικοκυριών

Στο Δήμο Αθηναίων, έχουμε πολλές περιπτώσεις ατόμων που πέραν της έντονης υλικής στέρησης αντιμετωπίζουν και οικονομική πίεση. Το 34,9% των ερωτηθέντων πληρώνει κάποιο ποσό για εξόφληση στεγαστικού δανείου, δάνειο για αγορά ΙΧ πληρώνει το 12,8% ενώ δόσεις πιστωτικών καρτών δίνει το 13,2% (πίνακας 4).

Ακολουθεί ο πίνακας 4, στον οποίο εμφανίζονται τα είδη δανείων ή οι πηγές δόσεων όπου καταβάλλουν χρήματα οι ερωτώμενοι.

Πίνακας 4. Δόσεις για δάνεια: Δήμος Αθηναίων 2012

Στεγαστικό κύριας κατοικίας	34,9%
Στεγαστικό δευτερεύουσας ή εξοχικής κατοικίας	4,3%
Επισκευαστικό κύριας ή δευτερεύουσας κατοικίας	7,5%

Δάνειο για αγορά Ι.Χ.	12,8%
Άλλο καταναλωτικό δάνειο	14,6%
Δόσεις πιστωτικών καρτών	13,2%
Δόσεις για αγορά ειδών από καταστήματα λιανικής	12,5%
Επαγγελματικό δάνειο	0,4%

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

Στην ερώτηση «Πόσο επιβαρύνουν το εισόδημά σας οι αποπληρωμές δανείων ή αγορών που πραγματοποιήσατε με δόσεις, συμπεριλαμβανομένων και των τόκων», το 28,7% των ερωτώμενων δηλώνει 'πάρα πολύ' και το 55,6% 'αρκετά' (Πίνακας 5).

Πίνακας 5. «Πόσο επιβαρύνουν το εισόδημά σας οι αποπληρωμές δανείων ή αγορών που πραγματοποιήσατε με δόσεις, συμπεριλαμβανομένων και των τόκων;»

Πάρα πολύ	28,7%
Αρκετά	55,6%
Καθόλου	15,6%

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

Τουλάχιστον 1 φορά καθυστέρησε να πληρώσει το ενοίκιο το 9% των ερωτώμενων, το 18,7% αντιμετώπισε πρόβλημα τουλάχιστον 1 φορά για να πληρώσει πάγιους λογαριασμούς της κύριας κατοικίας (ηλεκτρικού ρεύματος, νερού, αερίου, κ.λπ.), ενώ το 6,8% έχει καθυστερήσει τουλάχιστον 1 φορά να πληρώσει τις δόσεις πιστωτικών καρτών, δανείων για οικιακή, κ.λπ. ή αγορών με δόσεις (Πίνακας 6).

Πίνακας 6. Καθυστέρηση στην πληρωμή ενοικίου, πάγιων λογαριασμών και δόσεων

	Ενοίκιο	Πάγιοι Λογαριασμοί	Δόση στεγαστικού δανείου	Δόσεις πιστωτικών καρτών
Ναι (1 φορά)	9,0%	18,7%	3,5%	6,8%
Ναι (2 φορές και άνω)	5,3%	15,8%	2,3%	5,8%
Όχι	18,9%	64,4%	11,7%	15,8%
Δε με αφορά	66,8%	1,0%	82,5%	71,5%

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

7. Οικονομική ανισότητα

Ο δείκτης άνισης κατανομής εισοδήματος (συντελεστής Gini) κυμαίνεται στο 34,6% στο Δήμο Αθηναίων το έτος 2012. Αυτό σημαίνει ότι αν πάρουμε δύο τυχαία άτομα του πληθυσμού, αναμένουμε ότι το εισόδημά τους θα διαφέρει κατά 34,6% του μέσου εισοδήματος.

Αντίστοιχα, το ίδιο έτος αναφοράς, ο συγκεκριμένος συντελεστής διαμορφώθηκε στο 34,3% για το σύνολο χώρας (Πίνακας 7).

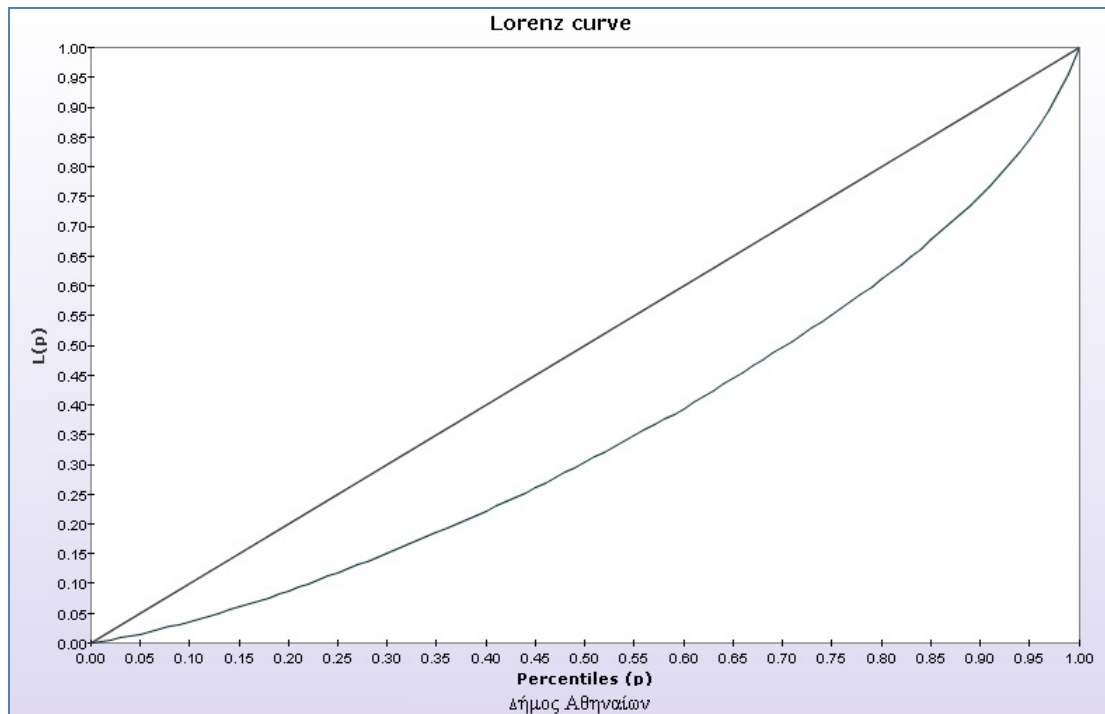
Η αντίστοιχη καμπύλη Lorenz, δείχνει ότι η ανισότητα στο Δήμο είναι ιδιαίτερα έντονη (Διάγραμμα 15).

Πίνακας 7. Συντελεστής Gini, Δήμος Αθηναίων και Σύνολο Χώρας, 2012

Δήμος Αθηναίων	34,6%
Σύνολο Χώρας	34,3%

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

Διάγραμμα 15. Καμπύλη Lorenz, Δήμος Αθηναίων, 2012

Πηγή: Δειγματοληπτική έρευνα στο Δήμο Αθηναίων 2012

8. Κύρια ευρήματα από την ποιοτική έρευνα: Ατομικές Συνεντεύξεις με Στελέχη Κλειδιά (ΑΣΣΚ)

Ένα βασικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι ενώ αναγνωρίζεται πλέον, η πολυπλοκότητα της φτώχειας, η πολιτική πρακτική την αντιμετωπίζει μονοδιάστατα αδυνατώντας να την περιορίσει αποτελεσματικά. Ο ορισμός του P. Townsend (1979, σ. 31), ότι η φτώχεια καθορίζεται από έλλειψη πόρων, αγαθών, δραστηριοτήτων και υπηρεσιών που εμποδίζουν τη συμμετοχή σε συνήθεις κοινωνικές δραστηριότητες ή στο σύνηθες βιοτικό επίπεδο της κοινότητας, είναι περισσότερο επίκαιρος από ποτέ.

Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει και από ποιοτική έρευνα - από τις ΑΣΣΚ στην οποία συμμετείχαν επιλεγμένα πρόσωπα που δραστηριοποιούνται στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών στο Δήμο Αθηναίων:

1. Η κα Κ.Γ., Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής & Αλληλεγγύης

2. Η κα Δ.Ν., Διευθύντρια Κέντρου Υποδοχής & Αλληλεγγύης Δήμου Αθηναίων

Βασικοί Άξονες της ΑΣΣΚ – Προτεινόμενα θέματα Συζήτησης
--

(ΚΥΑΔΑ)

3. Η κα Ε.Χ., Διευθύντρια Κοινωνικής Αλληλεγγύης & Υγείας

Οι βασικοί άξονες της συζήτησης των ΑΣΣΚ, έχουν ως εξής:

ΑΞΟΝΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ
I. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΘΕΜΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ	<ul style="list-style-type: none"> • Τι είναι φτώχεια και τι είναι κοινωνικός αποκλεισμός; • Ποιες ομάδες πλήττονται από τη φτώχεια; • Αναφέρατε ορισμένα από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα που πλήττονται (μέχρι τρία) • Γνωρίζετε πόσα άτομα είναι φτωχά στην περιοχή σας; (αριθμός ή ποσοστό) • Θεωρείτε ότι ο δήμος σας σε σχέση με το σύνολο της χώρας παρέχει κοινωνικές υπηρεσίες υψηλότερου, χαμηλότερου ή ίδιου επιπέδου; • Ποιες υπηρεσίες/προγράμματα παρέχετε; • Γνωρίζετε πρωτοβουλίες που έχουν αναπτυχθεί στην περιοχή σας για την αντιμετώπιση προβλημάτων των ευπαθών ομάδων απ' το δήμο ή άλλους φορείς; • Μεταξύ των πολιτικών που εφαρμόζει ένας δήμος, σε ποια θέση θα ιεραρχούσατε την Κοινωνική Πολιτική;
II. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΔΡΑΣΕΩΝ/ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	<p>Πορεία υλοποίησης δράσεων/προγραμμάτων Κοινωνικής Πολιτικής στο Δήμο Αθηναίων όσον αφορά την επίτευξη των στόχων που τέθηκαν σε σχέση με:</p> <ul style="list-style-type: none"> • το περιεχόμενο των δράσεων. • τα διαθέσιμα χρηματοδοτικά μέσα (προϋπολογισμός) δεδομένων των περιορισμών και των δυσκολιών που υπάρχουν εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. • τους διαθέσιμους ανθρώπινους πόρους. • Χρησιμότητα και Αποτελεσματικότητα των δράσεων-πολιτικών σε σχέση με τις ανάγκες των ομάδων στόχου. • Βαθμός ανταπόκρισης στις απαιτήσεις των δημοτών. Πως ανταποκρίνεστε στις απαιτήσεις των δημοτών; • Θεωρείτε ότι οι εξελίξεις στην Τοπική Αυτοδιοίκηση (Ν. 3852/2010 – Νόμος «Καλλικράτης») ενισχύουν τη δυνατότητα αντιμετώπισης προβλημάτων των ομάδων που πλήττονται;
III. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	<p>Προβλήματα και δυσκολίες στο Δήμο Αθηναίων όσον αφορά τα ακόλουθα θέματα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • επιτυχής προσέγγιση των ομάδων στόχου. • προώθηση της ισότητας ευκαιριών κατά την υλοποίηση των δράσεων σε όλες τις δημοτικές κοινότητες: Υπάρχουν δημοτικές κοινότητες που εντοπίζετε περισσότερα προβλήματα; • Προβλήματα και ασυνέχειες πολιτικής. • Προβλήματα και δυσκολίες όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των δράσεων πληροφόρησης και δημοσιότητας. • Αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων για πληροφόρηση και δημοσιότητα. • Αντιμετώπιση της έντασης του φαινομένου εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Κατά πόσο αυτό είναι εφικτό;
IV. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ	<ul style="list-style-type: none"> • Βαθμός συνεργασίας και επικοινωνίας του δήμου Αθηναίων με σωματεία, ΜΚΟ και φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών που δραστηριοποιούνται στο αντίστοιχο πεδίο. • Υπάρχει αναποτελεσματικότητα στο κράτος πρόνοιας να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το φαινόμενο. Που οφείλεται; • Ποιόν/ποιους θεωρείτε πιο κατάλληλο/ους να αντιμετωπίσει/ουν αποτελεσματικότερα τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό;

<p>V. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Προτάσεις για την αντιμετώπιση προβλημάτων που παραμένουν άλυτα. • Προτάσεις για την βελτίωση του περιεχομένου των υφιστάμενων προγραμμάτων/ υπηρεσιών. • Προτάσεις για νέες δράσεις/ προγράμματα/ πολιτικές που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν σε τοπικό επίπεδο - Καλές πρακτικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου.
---	---

Ειδικότερα, προέκυψαν οι ακόλουθες παρατηρήσεις και συμπεράσματα:

1. «Η φτώχεια δεν είναι ατύχημα. Η φτώχεια είναι πολιτική επιλογή. Όταν έχεις βίαια φαινόμενα φτωχοποίησης πληθυσμού, δηλαδή όταν ξαφνικά μένουν άνεργοι σε μία πόλη 20.000 κατοίκων οι 5.000 άνθρωποι, δεν είναι ένα ατύχημα, δεν έτυχε επειδή έγινε σεισμός και κατέρρευσαν οι υποδομές της πόλης».

2. «Τα προνοιακά επιδόματα ήταν ανέκαθεν μία στήριξη των λίγων. Άμα φτάσουμε στο σημείο να γίνονται τα προνοιακά επιδόματα η στήριξη των 2/3 μιας κοινωνίας τότε υπονομεύονται οι προϋποθέσεις κοινωνικής συνοχής».

3. «Η ανθρώπινη συμπεριφορά πρέπει να λαμβάνεται πάντα υπόψη στην εφαρμογή πολιτικών. Για παράδειγμα η Ελλάδα δεν έχει κουλτούρα ούτε αστεγίας ούτε ξενώνων αστεγών. Έχει περισσότερο νόημα να ενισχύσεις κάτι στο εισόδημα του άνεργου για να μη βγει στο δρόμο, παρά να πιστέψεις και να ελπίσεις ότι θα πάει σε ξενώνα φιλοξενίας. Δεν την έχουμε αυτή την κουλτούρα, δεν έχουμε και το κλίμα που θα μας σπρώξει σε αυτή τη δομή. Θα πρέπει να σκεφτούμε λίγο διαφορετικά, να μελετήσουμε πως συμπεριφερόμαστε εθιμικά, πολιτισμικά και να το δούμε αυτό πως στήνεται».

4. Φαίνεται ότι αποδυναμώνεται το προνοιακό μοντέλο του ευρωπαϊκού νότου. Καθώς κάθε νοικοκυριό έχει πλέον έναν και δυο ανέργους, η διευρυμένη οικογένεια και τα κυκλώματα αυτοβοήθειας, που λειτουργούσαν πριν την κρίση ως ισχυρό υποκατάστατο των ελλειμματικών κρατικών κοινωνικών παροχών, χάνουν τη δυναμική τους. Όταν όλες οι εναλλακτικές λύσεις για απασχόληση έχουν εξαντληθεί, οι συντάξεις και τα επιδόματα περικόπτονται, το δίκτυο αυτοβοήθειας είναι διάτρητο. Μέσα σε αυτές τις δύσκολες συνθήκες καλείται η Τοπική Αυτοδιοίκηση πρώτου βαθμού να αντιμετωπίσει την ένταση και την έκταση που έχει λάβει το φαινόμενο της

φτώχειας εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, δεδομένου ότι βρίσκεται πιο κοντά στον πολίτη και στα προβλήματα που αντιμετωπίζει.

Παρά ταύτα, στο ερώτημα «Κατά πόσο είναι εφικτό να αντιμετωπίσετε την ένταση και την έκταση του φαινομένου της φτώχειας εξαιτίας της οικονομικής κρίσης» που θέσαμε στο πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας, λάβαμε ενδεικτικά τις ακόλουθες απαντήσεις από τους συμμετέχοντες στην ποιοτική έρευνα:

1. «Σε έναν φορέα όπως ο δικός μας που δεν ασχολείται με τα αίτια της φτώχειας αλλά με τα αποτελέσματα, δεν υπάρχει περίπτωση να αντιμετωπιστεί η ένταση του φαινομένου επαρκώς. Θα έλεγα ούτε μετρίως. Είναι σα να δίνεις ασπιρίνες σε άτομα που πάσχουν από κακοήθεις όγκους, αυτή είναι η σχέση. Αυτή η ερώτηση έχει νόημα για αυτούς που κάνουν επιτελικούς σχεδιασμούς πολιτικών πρόληψης. Εμείς επειδή δεν ασχολούμαστε με το πώς προκαλείται το πρόβλημα αλλά με τις επιπτώσεις του προβλήματος δεν έχουμε τη δυνατότητα να πούμε κάτι τέτοιο, και αν το πούμε θα είμαστε ή ψεύτες ή δε θα έχουμε σοβαρότητα».

2. «Ο δήμος είναι ο δέκτης. Από τη στιγμή που έχουν καταρρεύσει οι δομές του κράτους, ο δήμος είναι ο δέκτης, ο δήμος συνολικά. Δηλαδή σκεφτείτε η κατάργηση ψυχιατρικών ξενώνων τι σημαίνει για το δήμο όταν αυτοί οι άνθρωποι ανυποστήρικτοι από οικογένεια βρεθούν στο δρόμο και καλείται η πόλη να λύσει το ζήτημα επειδή το κράτος προκάλεσε, έσπρωξε αυτούς τους ανθρώπους στο δρόμο. Ή σκεφτείτε η έλλειψη εφαρμογής πολιτικών για την αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών ή της υποστήριξης των τοξικομανών τι πρόβλημα δημιουργεί στην πόλη, που δεν είναι δικό της πρόβλημα, αλλά δημιουργεί δυσάρεστες επιπτώσεις στην καθημερινότητα των ανθρώπων. Δε φταίει ο δήμος που οι τοξικομανείς κοιμούνται έξω από τις πολυκατοικίες και όταν ξυπνάνε τα παιδιά να πάνε στο σχολείο θα πρέπει να πατήσουν σε οχτώ σύριγγες για να πάνε σχολείο. Αλλά καλείται ο δημότης να πληρώσει με δημοτικά τέλη για αυτή την κατάσταση και βέβαια εννοείται ότι δε θα είναι ευχαριστημένος. Δηλαδή ο δήμος συνολικά είναι ο δέκτης των επιπτώσεων, δυστυχώς όλοι οι δήμοι. Γιατί; Γιατί το πρόβλημα κεντρικά όχι μόνο δεν αντιμετωπιζόταν επαρκώς στο παρελθόν, αλλά τώρα δε αντιμετωπίζεται ούτε όσο αντιμετωπιζόταν στο παρελθόν».

3. «Ο Δήμος παρέχει πολύ υψηλό επίπεδο στην Κοινωνική Πολιτική. Το Κράτος δεν έχει Κοινωνική Πολιτική. Δεν έχει δομές. Δεν έχει τίποτα. Και έρχονται στην τελευταία ανάλυση οι Δήμοι να καλύψουν τα κενά της κεντρικής εξουσίας. Θεωρώ, ότι με τα λίγα οικονομικά που έχουν οι Δήμοι και φάνηκε στην πορεία των τριάμισι χρόνων, έχουν στραφεί όλοι στις κοινωνικές δομές, στο να βοηθήσουν τον κόσμο. Και θεωρώ δηλαδή ότι αντικαθιστούν την Κεντρική Διοίκηση. Που δε θα θέλαμε να κάνουμε κάτι τέτοιο. Δεν είναι στις λογικές. Θα ήταν καλύτερο η Κεντρική Διοίκηση να έχει χώρους, να έχει δομές, που να μπορεί ο καθένας να απευθυνθεί συγκεκριμένα. Δεν το έχει όμως. Κι αναγκάστηκαν οι Δήμοι να πάρουν τις πρωτοβουλίες και με ρίσκο, πάρα πολλές φορές, να βγουν και στο θέμα της παρανομίας. Καταλαβαίνετε τι θέλω να πω».

9. Συμπεράσματα

Από τη μέχρι στιγμής ανάλυση στο αστικό κέντρο της χώρας, φαίνεται ότι η κρίση έχει έντονη επίπτωση στη φτώχεια η οποία εξετάζεται με απλούς και περισσότερο σύνθετους δείκτες. Παρ' όλες τις ενδείξεις ότι η αύξηση της σχετικής φτώχειας είναι σημαντική, τα συμπεράσματα που προκύπτουν είναι αποκαλυπτικά και πολύ ενδιαφέροντα.

Ένα βασικό συμπέρασμα είναι ότι το προφίλ της φτώχειας που παρουσιάσαμε αποκαλύπτει ότι στην Αθήνα υπάρχουν σημαντικές δημογραφικές και κοινωνικό-οικονομικές διαστάσεις που ευθυγραμμίζονται με τα ευρήματα για τη φτώχεια κι άλλων παλαιότερων μελετών.

Τα ποσοστά φτώχειας είναι σχετικά χαμηλά σε αυτούς που είναι πολύ μορφωμένοι και σε αυτούς που συμμετέχουν στην αγορά εργασίας. Από την άλλη πλευρά η φτώχεια αυξάνεται ανάλογα με την ηλικία και το μέγεθος του νοικοκυριού.

Πιο συγκεκριμένα, στο Δήμο Αθηναίων για το έτος 2012, ομάδες υψηλού κινδύνου φτώχειας είναι:

- Τα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης,
- Τα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω,
- Τα νοικοκυριά με περισσότερα από πέντε μέλη,
- Τα παιδιά ηλικίας 0-17 ετών,
- Οι άνεργοι,
- Οι ιδιοκτήτες με οικονομικές υποχρεώσεις (δάνειο, υποθήκη, κ.λπ.),
- Οι ενοικιαστές,
- Τα άτομα με μη σταθερή απασχόληση.

Το 2012 το 6,4% του πληθυσμού της Αθήνας είναι ακραία φτωχό δηλαδή με εισόδημα κάτω από το 40% της διαχωριστικής γραμμής.

Το άλλο συμπέρασμα είναι ότι η εργασία δεν συνιστά πλέον ένα αποτελεσματικό δίκτυ προστασίας ενάντια στη φτώχεια. Οι εργαζόμενοι φτωχοί στο Δήμο Αθηναίων καταγράφουν ποσοστό 13,1%, οι εργαζόμενοι με σύμβαση ορισμένου χρόνου ή έργου 25,9%, οι μόνιμοι ή αορίστου χρόνου εργαζόμενοι 9,1% και οι εργαζόμενοι με σταθερή απασχόληση σε 12,4%, ενώ η φτώχεια για τους ανέργους προσεγγίζει το 42,2%.

Επίσης γίνεται πλέον ολοφάνερο ότι για τον προσδιορισμό της φτώχειας δεν είναι επαρκής η εξέταση του ύψους του εισοδήματος ενός ατόμου (ή ενός νοικοκυριού), αλλά είναι αναγκαίο να εξεταστεί συγχρόνως το κατά πόσο το συγκεκριμένο άτομο (ή νοικοκυριό) ικανοποιεί ορισμένες συγκεκριμένες ανάγκες, όπως η επαρκής θέρμανση της κατοικίας του (το 2012 στο Δήμο Αθηναίων ποσοστό 9,6% των φτωχών δηλώνει αδυναμία), η κατοχή ηλεκτρονικού υπολογιστή (το 2012 στο Δήμο Αθηναίων ποσοστό 13,4% των φτωχών δηλώνει αδυναμία), η πρόσβαση στο

διαδίκτυο (το 2012 στο Δήμο Αθηναίων ποσοστό 17,2% των φτωχών δηλώνει αδυναμία) ή η κατοχή αυτοκινήτου(το 2012 στο Δήμο Αθηναίων ποσοστό 25,5% των φτωχών δηλώνει αδυναμία).

10. Βιβλιογραφία

10.1 Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Balourdos, D. (2014). “Effects of the Economic Crisis on Poverty in Greece”, in Petropoulos, N., Tsobanoglou, G. (ed.), *The Debt Crisis in the Eurozone: Social Impacts*, Cambridge Scholars Publishing.

Caminada, K., Goudswaard, K. (2009). “Effectiveness of Poverty Reduction in the EU: A Descriptive Analysis”, Published on behalf of the Policy Studies Organization, <http://media.leidenuniv.nl/legacy/effectiveness-of-poverty-reduction-in-the-eu.pdf>

Mitrakos, T. (2014). “Inequality, Poverty and Social Welfare in Greece: Distributional effects of Austerity”, Working Paper, Bank of Greece, Economic Research Department – Special Studies Division.

Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*, London: Allen Lane and Penguin Books.

10.2 Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Καλογήρου, Σ., κ.ά (2011). Χωρικές Ανισότητες Εισοδήματος Ανάπτυξης και Φτώχειας στην Ελλάδα. Κοινωφελές Ίδρυμα Ι. Λάτση, ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ 2011.

Καράγιωργας, Σ., και συνεργάτες (1999). *Διαστάσεις της Φτώχειας στην Ελλάδα*, 2η έκδοση, Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Κωστάκη, κ.ά (1995). «Διαστάσεις της φτώχειας στην Περιοχή της Πρωτεύουσας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ΕΚΚΕ, 88, σελ. 60-84.

Μπαλούρδος, Δ. (2007). Οικονομική Ανισότητα, Φτώχεια και Αποστέρηση: Ήπειρος, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος. *Επίκαιρα Θέματα*, 3/2007, ΕΚΚΕ, Εργαστήριο Παρακολούθησης των Πολιτικών Κοινωνικής Συνοχής.

Μπαλούρδος, Δ. (2013). Χαρακτηριστικά της φτώχειας στην Ελλάδα της κρίσης, Ιατρικές εξελίξεις, ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β - ΤΟΜΟΣ ΚΖ', ΤΕΥΧΟΣ 295, Δημοσίευση επιλεγμένων εισηγήσεων από το 1^ο Διεθνές Συνέδριο: «Οι φτώχεια και οι συνέπειές της: Ψυχικές Συμπεριφορές και Διαταραχές σε Εφήβους και Ενήλικες», Απρίλιος 2013.

Μπαλούρδος, Δ. και Πετράκη, Μ. (επιμ.), (2012). *Νέα Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Πολιτικές καταπολέμησης και καθιέρωση ενός Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος*, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.

Μπαλούρδος, Δ. και Υφαντόπουλος, Γ. (2007). «Οικονομική Ανισότητα και Φτώχεια στην Ελλάδα: Ορισμένα Αποτελέσματα από την Έρευνα SILC», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 122, Α. http://www.grsr.gr/preview.php?c_id=368

Μπούζας, Ν. (1990). «Η φτώχεια στην περιοχή της Πρωτεύουσας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 73(Α): 162-181.

Χρυσάκης, Μ. και Μπαλούρδος, Δ. (2005). Εκπαιδευτικές διαστάσεις της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού: Το αμφίδρομο μιας σχέσης, Εισήγηση στο διεθνές Συνέδριο «Φτώχεια, Αποκλεισμός & Κοινωνικές Ανισότητες», Διοργάνωση: Ε.Κ.Κ.Ε. - Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, Λαύριο, 22-23 Σεπτεμβρίου 2005.